

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Gintarės Jankauskaitės,
V kurso, privatinės teisės: civilinių ginčų
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu
The Party's Duty to Provide the Encouragement of the Procedure**

Vadovas: doc. dr. Rimantas Simaitis
Recenzentas: lekt. dr. Sigitas Barakauskas

Vilnius
2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu samprata bei santykis su kitais civilinio proceso principais, taip pat šios pareigos turinys bei padariniai. Darbe yra analizuojami įvairūs įstatyme įtvirtinti institutai, kurie įpareigoja tiek teismą tiek visus proceso dalyvius rūpintis greitu bei teisingu bylos išnagrinėjimu, kadangi visi proceso dalyviai turi tiek teises tiek ir pareigas, jog būtų tinkamai įgyvendintos procesinės teisės. Pasitelkiant lyginamąjį, lingvistinį, sisteminių bei kitus metodus analizuojamos procesinės priemonės, kurios taikomos jei šalys nesilaiko pareigos siekti bylą išnagrinėti per protingą laiką.

Pagrindiniai žodžiai: koncentruotumo principas, ekonomiškumo principas, kooperacijos principas, bylos išnagrinėjimas per protingą laiką.

This work analyzes the concept of the party's duty to provide the encouragement of the procedure and the relationship with other principles of civil procedure, as well as the content and consequences of this duty. Various institutes established by law are analyzed in this work, which oblige the court and all participants of the procedure to ensure a proper examination of the case, since all participants of the procedure have rights and obligations in order to implement proper procedural rights. Comparative, linguistic, systemic and other methods are used to analyze procedural measures, which can be applied when the parties failure to carry out this duty to ensure that every case should be examined within a reasonable time.

Keywords: principle of concentration, principle of efficiency, principle of cooperation, examination of the case within a reasonable time.

TURINYS

IŽANGA	2
1. ŠALIES PAREIGOS RŪPINTIS PROCESO SKATINIMU SAMPRATA	5
1.1. Šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu ir civilinio proceso principų santykis .	11
2. ŠALIES PAREIGOS RŪPINTIS PROCESO SKATINIMU TURINYS.....	16
2.1. Šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu įgyvendinimas pasirengimo stadijoje .	17
2.2. Šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu ir atstovavimo santykis	21
2.3. Bylos išnagrinėjimas per protingą terminą ir teismo pareiga tinkamai valdyti procesą	24
2.4. Šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu ir pandemijos iššūkiai.....	29
3. ŠALIES PAREIGOS NESILAIKYMAS RŪPINTIS PROCESO SKATINIMU PADARINIAI	33
3.1. Baudos taikymo ypatumai.....	35
3.2. Sprendimas už akių	38
3.3. Teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus	40
IŠVADOS	43
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	45
SANTRAUKA (lietuvių kalba)	51
SUMMARY (anglų kalba).....	52

IŽANGA

Darbo temos aktualumas: Vienas iš esminių civilinio proceso tikslų yra greitas ir teisingas bylos išnagrinėjimas. Šią nuostatą įtvirtina tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau - EŽTK), tiek ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau - CPK). Siekiant išnagrinėti civilinę bylą greitai bei teisingai šalys privalo laikytis pareigos rūpintis civilinio proceso skatinimu, tačiau šalia šios pareigos šalys privalo laikytis ir kitų civilinio proceso tikslų. Šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu analizavimas galima teigti, jog yra aktualesnis lyginant ją su kitomis teisės šakomis, kadangi būtent civiliniame procese šalių materialiniai teisiniai santykiai yra sukuriami jų pačių valia, be to viešasis interesas civiliniame procese yra ribojamas šalių autonomijos, dispozityvumo bei rungimosi principais. Tai reiškia, jog ir teismo aktyvumas civiliniame procese yra ribojamas, todėl procese dalyvaujančios šalys pačios nusprendžia kaip ir koku būdu ginti savo galimai pažeistas teises.

Kita vertus, vienas iš pagrindinių civilinio proceso tikslų yra siekis kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių, tuo pačiu tai reiškia, jog byla turi būti išnagrinėta per protingą laiką, kadangi jeigu teisminis procesas trunka ilgą laiką pats ginčo dalykas gali būti jau nebeaktualus šalims. Atsižvelgiant į tai, kad civilinio proceso teisė yra skirta apginti pažeistas materialines teises, o tam, kad jos būtų apgintos ypatingai svarbus yra laiko kriterijus, todėl byloje dalyvaujančioms šalims turi būti garantuojama teisė taip pat ir į greitą bei efektyvą teisminį procesą. Valstybė šią teisę stengiasi įgyvendinti įvairiais būdais, t. y. priimamos įvairios įstatymų pataisos, organizuojamos įvairios reformos siekiant optimizuoti teismų darbą, įstatyme numatomos įvairios pasekmės jei byloje dalyvaujančios šalys vilkina procesą ir nesirūpina jo skatinimu ir kitais būdais, taigi šiomis priemonėmis bandoma sudaryti prielaidas užtikrinti efektyvą civilinį procesą bei įgyvendinti greitą ir teisingą procesą. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad vien teisingas bylos išsprendimas materialiąja prasme nereiškia, jog procesas yra teisingas, todėl prioritetas negali būti teikiamas vien tik greitam proceso įgyvendinimui, kadangi svarbus yra visų civilinio proceso principų derinimas tarpusavyje. Darbo tema yra aktuali teisės teorijai ir praktikai, kadangi teismo priimtas sprendimas negali būti laikomas teisingu, jeigu civiliniame proceso principai, tokie kaip koncentruotumo, operatyvumo principai buvo pažeisti bei šalys nesilaikė įstatyme numatytos pareigos rūpintis proceso skatinimu.

Reikia pažymėti, jog ne tik procese dalyvaujančios šalys turi pareigą rūpintis proceso skatinimu, tačiau ir teismas šią pareigą turi vykdyti. Be to, kaip doktrinoje yra nurodoma, kad civilinės justicijos veiksmingumas priklauso nuo veiksmingos civilinio proceso

dalyvių veiklos: teismo, advokatų, valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistemos subjektų veiklos, antstolių, notarų, teismo ekspertų, prokurorų (kiek tai susiję su viešojo intereso gynimu) (Baublienė *et al.*, 2018, p. 35). Todėl galima teigti, jog visi civilinio proceso dalyviai turi pareigą rūpintis proceso skatinimu. Pagal Europos Komisijos atliktą analizę Lietuva yra viena iš pirmaujančių pagal bylos išnagrinėjimo trukmę, todėl galima manyti, jog Lietuvoje asmens teisė į greitą procesą yra garantuojama, kita vertus darbe bus taip pat analizuojama su kokiomis problemomis susiduria tiek teismai, tiek byloje dalyvaujančios šalys, siekiant bylas išnagrinėti per protingą laiką ir priimti teisingą sprendimą.

Darbo tikslas: Išanalizavus šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu pareigą bei atlikus šios pareigos turinio analizę, įvertinti šios pareigos turinį bei nustatyti ar įstatyme numatytos kovos su piktnaudžiavimu priemonės yra veiksmingai įgyvendinamos civiliniame procese.

Darbo uždaviniai: Darbo tikslui pasiekti yra iškeliami šie uždaviniai:

- 1) Išanalizavus ir apibendrinus šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu sampratą, atskleisti jos vietą civiliniame procese;
- 2) Įvertinti šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu turinį;
- 3) Išanalizavus šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu padarinius, įvertinti ar nustatytos priemonės užtikrina šios pareigos tinkamą įgyvendinimą civiliniame procese.

Darbo objektas: Šiame darbe yra sistemiškai nagrinėjami šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu ypatumai bei jos turinys. Analizuojama kaip pasireiškia šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu pažeidimai ir ar visais atvejais trečioje dalyje analizuojami padariniai yra tinkamos priemonės siekiant užtikrinti greitą bei efektyvų procesą. Analizuojami įvairūs Lietuvos bei užsienio autorių teisės šaltiniai, teismų praktika bei teisės doktrina.

Darbo tyrimo metodai: Šiame darbe remiamasi įvairiais teisės moksle įtvirtintais įprastais metodais, t. y. istorinis, lingvistinis, sisteminis, lyginamasis, analizės, analitinis, kritinis bei loginis metodai. Lingvistinis metodas leidžia išanalizuoti šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu sampratą. Sisteminis metodas šiame darbe taikomas dėl to, jog jis leidžia įvertinti šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu turinį, bei išanalizavus teisės aktus, teismų praktiką bei teisės doktriną galima įvertinti ar ši pareiga yra tinkamai įgyvendinama. Lyginamasis metodas leidžia identifikuoti procesinių priemonių veiksmingumą siekiant užtikrinti greitą procesą. Analizės metodas padėjo atlikti teisės doktrinos, teisinės literatūros, teisės norminių aktų, teismų praktikos bei kitų teorinių ir

praktinių šaltinių analizę. Analitiniu, loginiu bei kritiniu metodais siekiama atskleisti pagrindinius probleminius aspektus, ar šios taikomos priemonės yra efektyvios.

Darbo originalumas: Analizuojant šio magistro darbo temą buvo tiriami įvairūs moksliniai šaltiniai, tokie kaip Vilniaus universiteto teisės fakulteto mokslininkų atlikta mokslo studija „Asmens teisės į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką įgyvendinimo sąlygos“, kelios disertacijos, tokios kaip Aurimo Brazdeikio „Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis“, Dalios Averkienės „Procesiniai terminai: teisingo ir efektyvaus civilinio proceso prielaida“, analizuojami įvairūs moksliniai straipsniai, tokie kaip Vytauto Nekrošiaus „Įrodymų teisėtumas kaip jų leistinumą sąlyga Lietuvos civiliniame procese“, Daivos Bereikienės ir Daivos Mazur „Nuobaudų už piktnaudžiavimą procesu taikymo ypatumai“ taip pat magistro darbe buvo tiriami įvairūs tyrimai atlikti tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungos mastu. Pažymėtina, jog šia magistro tema buvo rašyta prieš penkis metus, todėl šis magistro darbas taip pat yra aktualus dėl to, jog bandoma įvertinti šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu tendencijas atsižvelgus į šiuo metu vykstančius pokyčius Lietuvos teismų sistemoje.

Svarbiausi šaltiniai: Šiame magistro darbe išsikeltas tikslas reikalauja išsamios analizės, todėl darbe remiamasi įvairiais tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių teisės šaltiniais. Be abejo, pagrindiniai šaltiniai yra Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, teismų praktika bei kiti įvairūs teisės aktai, kurie leidžia atskleisti kaip yra įgyvendinama šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu civiliniame procese.

1. Šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu samprata

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Tokia asmens teisė doktrinoje yra apibūdinama kaip procesinio pobūdžio garantija, kuri užtikrina tinkamą kitų žmogaus teisių ir laisvių gynybą (Abramavičius, 2009, p. 21). Tai reiškia, jog visi kilę ginčai tarp šalių turi būti sprendžiami teisme tik tuomet kai tai yra būtina, kai šalys ginčo neišsprendžia taiku būdu, o įstatymų leidėjas turi suregulmentuoti teisinį reguliavimą taip, jog tarp šalių kilęs ginčas būtų išspręstas greitai, operatyviai bei teisingai. Tačiau reikia paminėti, greito sprendimo priėmimas nereiškia, jog jis bus teisingas, todėl teismų praktikoje sutinkama, jog esant greitumo ir teisingumo principų prieštaravimams, prioritetas turi būti teikiamas teisingo sprendimo priėmimui. Kita vertus, teisės doktrinoje yra teigiama, jog „materialiosios tiesos kriterijų atitinkančio sprendimo priėmimas yra tik vienas iš socialinio civilinio proceso tikslų, kuris, toli gražu nėra pats svarbiausias. Ne mažiau svarbūs yra ir socialinio civilinio proceso ekonomiškumo, proceso koncentruotumo bei žmogaus teisių apsaugos ir teisėtumo užtikrinimo tikslai. Kaip teisingai teigė F. Kleinas – veiksmas ir rezultatas, priemonės ir tikslai procese turi būti teisingame santykiyje vienas kito atžvilgiu“ (Klein *et al.*, 1927 cituota Nekrošius, 2021, p. 13). Todėl galima teigti, jog įtvirtinti civilinio proceso principai turi būti derinami vienas kito atžvilgiu, kadangi praktikoje gali pasitaikyti tokių atvejų, kai reikia rinktis, kuriam iš civilinio proceso principų vertėtų teikti pirmumą. Be to, CPK 2 straipsnyje aptariamus civilinio proceso tikslus nebūtinai kiekvienu atveju gali būti įmanoma įgyvendinti visa apimtimi (pvz.: galima tikslo išnagrinėti civilinį ginčą teisingai ir greitai kolizija) ir tada atsižvelgiant į konkrečią padėtį vienam ar kitam tikslui teiktinas pirmumas (Valančius *et al.*, 2004, p. 39). Tačiau tam, kad teismas galėtų priimti teisingą sprendimą kuo operatyviau ir byloje dalyvaujančios šalys privalo bendradarbiauti su teismu, rūpintis proceso skatinimu, todėl ir šalims yra numatytos įstatyme atitinkamos pareigos. Kadangi šio darbo tikslas yra pateikti šalių pareigos rūpintis proceso skatinimu analizę civiliniame procese, reikšminga būtų aptarti šalių pareigos rūpintis proceso skatinimu sampratą bei jos atsiradimo prielaidas.

Proceso skatinimo problematika jau kilo romėnų laikais, kadangi procesas, priklausomai nuo bylos sudėtingumo, galėjo trukti net ir keletą metų, neatsižvelgiant į tai, kad romėnų teisėje procesas buvo žodinis. Taigi šią problemą buvo bandoma spręsti ir Justinianas viena iš savo konstitucijų proceso trukmę apribojo trejais metais, todėl jau Romos laikais žmogus buvo pradėtas vertinti kaip rinkos dalyvis ir visuomenės narys, tam

tikras socialinis elementas (Nekrošius, 2002, p. 16). Tačiau vėlesniu laikotarpiu valstybės interesai buvo svarbesni ir labiau ginami nei žmogaus interesai, todėl proceso greitumas bei jo teisingumas nebuvo išskiriami kaip civilinio proceso tikslai.

Doktrinoje yra teigiama, jog pareigos rūpintis proceso skatinimu sąvoka yra Vokietijos civilinio proceso teisės mokslo produktas, Vokietijos civilinio proceso mokslo suformuluota šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu reiškia, kad kiekviena šalis savo argumentus ir įrodymus privalo pateikti teismui taip, kaip to reikia rūpestingam proceso vedimui, siekiant, kad byla būtų išnagrinėta per kiek įmanoma trumpiausią laiką (Nekrošius, 2004, p. 73). Tokia pati šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu samprata suprantama ir Lietuvos civiliniame procese. Nors Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse, kol galiojo tarybinis civilinio proceso kodeksas, pareiga greitai bei teisingai išnagrinėti bylą tekdavo teismui, todėl šalių pareiga rūpintis proceso skatinimu buvo labiau formali nei reali, nes už šios pareigos nevykdymą nebuvo numatyti jokie neigiami padariniai. Tačiau vėliau, įsigaliojus naujam civiliniam kodeksui, atsakomybė už tinkamą proceso eigą perkeliama ne tik teismui, bet ir pačioms šalims, todėl šalių pareigos rūpintis proceso skatinimu sąvoka yra pakankamai nauja. Taigi, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog yra išskiriamos įvairios nuomonės kam tenka pareiga rūpintis proceso skatinimu, kadangi liberaliosios mokyklos atstovai teigė, jog viešasis interesas negali egzistuoti civiliniame procese, nes civilinis ginčas yra tik dviejų ginčo šalių santykis į kurį valstybė negali kištis, o štai socialinio civilinio proceso mokykla, kurios vienas iš atstovų yra F. Kleinas, teigė, jog siekiant, kad byla būtų išnagrinėta kuo greičiau, valstybė taip pat privalo reguliuoti kilusį ginčą tarp šalių. Taip pat šios mokyklos atstovų teigimu, bylos turi būti išnagrinėtos ne vien laikantis liberaliosios proceso mokyklos suformuotų proceso principų, tokių kaip viešo bylos nagrinėjimo, nešališko ir nepriklausomo teismo, žodinio nagrinėjimo, bet tuo pačiu siekiant, kad bylos būtų nagrinėjamos aiškiai ir prieinamai, greitai, ekonomiškai ir koncentruotai (Laužikas *et al.*, 2003, p. 38). Šis antrasis požiūris tapo priimtinas daugelyje Europos valstybių, tuo tarpu ir Lietuvoje yra įtvirtintas socialinio civilinio proceso modelis. Remiantis šia doktrina įstatymų leidėjo buvo įtvirtinta, kad proceso skatinimu privalo rūpintis šalys, todėl tik joms priklauso pareiga kreiptis į teismą, jeigu jų teisės ir teisėti interesai yra pažeidžiami.

Be to, pareiga rūpintis proceso skatinimu yra nustatyta ir įstatymų leidėjo. CPK 2 straipsnyje yra numatyti šie civilinio proceso tikslai: ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus; tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus bei juos vykdam; taip pat kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių; aiškinti bei plėtoti teisę (Lietuvos

Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002). Šie įvardinti civilinio proceso principai turi būti derinami tarpusavyje, jų laikantis siekiama kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių. Civilinio proceso teisės principai privalo būti modeliuojami taip, kad teismo procesas būtų sąžiningas, patogus tiek teismui, tiek šalims, tiek visai visuomenei ir užtikrintų racionalų teisingumo sistemos funkcionavimą valstybei (Valančius *et al.*, 2004, p. 47). Kitu atveju, jeigu ginčo šalys sąmoningai vilkins procesą ir teismas nesieks bylos išnagrinėti per trumpiausią laiką, teisminis procesas gali užsitęsti ir tuomet byloje dalyvaujančios šalys gali patirti didelius bylinėjimosi kaštus bei ilgą ir varginantį procesą. Apskritai, teisminiai procesai ginčo šalims gali sukelti stresą bei kitus psichologinius išgyvenimus, kadangi priešinga šalis gali būti įtraukiama į teisminį procesą ne savo noru, taip pat tokie teismo procesai gali daryti žalą sąžiningiems proceso dalyviams, jei viena iš proceso šalių piktnaudžiauja jam suteikiamomis teisėmis, ir visos šios įvardintos aplinkybės gali mažinti pasitikėjimą teismų sistema. Tačiau privačių asmenų teisiniams santykiams būdingas šalių autonomijos ir dispozityvumo principas, leidžiantis asmenims patiems, neperžengiant įstatymo nustatytų ribų, rinktis savo elgesio modelį, atitinkamai nustatantis, kad savo teisių įgyvendinimu šalys privalo rūpintis pačios, todėl tik pats teisės turėtojas gali nuspręsti, ar ją ginti ar ne bei kokia gynyba jam reikalinga (Laužikas *et al.*, 2003, p. 182). Taigi šalis turi ne tik teisę, bet ir pareigą rūpintis ir aktyviai domėtis visa civilinio proceso eiga tuomet, kai ginčas persikelia į teismą. Kiekviena šalis privalo rūpintis proceso skatinimu bei sąžiningai naudotis jam priklausančiomis procesinėms teisėmis, siekti, jog byla būtų išnagrinėta greitai bei operatyviai. Kadangi, civiliniame procese vyrauja dispozityvumo principas, pačios šalys nusprendžia kaip savo teises ginti. Taigi, jeigu pačios byloje dalyvaujančios šalys nesirūpina greitu bylos išnagrinėjimu bei proceso skatinimu, taip pat nedalyvauja teismo posėdžiuose, neteikia įrodymų arba teikia juos pavėluotai, nėra pagrindo teigti, kad tokių byloje dalyvaujančių šalių pareigos yra pažeistos, nes jos pačios nesinaudoja joms suteiktomis procesinėmis teisėmis. Todėl ar tinkamai vykdo procesines pareigas procese dalyvaujančios ginčo šalys galutinai įvertina teismas.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje 6 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad asmuo turi teisę, kad jo byla per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 2000). Todėl Europos žmogaus teisių teismas vertindamas kiekvieną konkrečią bylą atsižvelgia ar šalys laikėsi pareigos rūpintis proceso skatinimu, ar įrodymus pateikė laiku, ar nevilkino bylos, kadangi kitu atveju, jeigu šalys piktnaudžiauja savo teisėmis, pripažinti, kad šalių teisė į bylos išnagrinėjimą per protingą laiką buvo pažeista gali tapti labai

sudėtinga. Atkreiptinas dėmesys, kad lietuviškame Konvencijos vertime naudojamas terminas „per kuo trumpesnį laiką“, kai tuo tarpu originaliame Konvencijos tekste yra vartojamas terminas „per protingą laiką“ (angl. *reasonable time*). Tačiau šiuo atveju nekyla didesnių diskusijų dėl šio termino reikšmės, be to yra sutinkama, jog nepaisant įtvirtintos terminologijos Konvencijoje, ši sąvoka turėtų būti suprantama kaip protingas laikas, kadangi labiau atitinka šio straipsnio esmę. Išdėstytos aplinkybės sudaro pagrindą manyti, kad sąvokos „protingas terminas“ ir „įmanomai trumpiausias laikas“ yra sinonimai ir kad tai yra vertimo iš užsienio kalbos pasekmė, be to šių sąvokų prasmė yra ta pati – civilinę bylą išnagrinėti per tokį terminą, kuris, atsižvelgiant į konkrečią situaciją, būtų kuo trumpesnis, išlaikant civilinio proceso principų pusiausvyrą ir nepakenkiant bylos nagrinėjimo kokybei (Averkienė, 2012, p. 1574). Taip pat svarbu paminėti, kad Europos žmogaus teisių teismas ne kartą buvo nurodęs atitinkamus kriterijus, kuriais remiantis yra nustatoma, ar valstybė konkrečią bylą išsprendė per protingą laiką ar ne, tokie kriterijai yra kaip: šalių elgesys, bylos sudėtingumas, teismų elgesys bei bylos reikšmė ieškovui. Tai reiškia, jog sprendžiant ar byla buvo išnagrinėta per protingą terminą reikšminga būtų atsižvelgti į konkrečias aplinkybes bei bylos sudėtingumą, kadangi reikia įvertinti ar procese dalyvaujančios šalys turės pakankamai laiko atlikti visus reikalaujamus veiksmus tuo pačiu ir ar atliekami veiksmai neužvilkins bylos nagrinėjimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad jeigu šalys nesilaiko pareigos rūpintis proceso skatinimu, teismas gali taikyti įvairias procesines priemones šalims, kurios piktnaudžiauja procesu ar elgiasi nesąžiningai kitų šalių atžvilgiu. Taigi šios priemonės gali būti tokios kaip sprendimas už akių, baudos skyrimas ar atsisakymas priimti pavėluotai pateiktus įrodymus bei kitos. Teismui šiomis priemonėmis suteikiama galimybė kovoti su proceso piktnaudžiavimu ir taip užtikrinti greitą ir efektyvų teismo procesą. Todėl CPK 7 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad dalyvaujantys byloje asmenys privalo sąžiningai naudotis ir nepiktnaudžiauti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis, rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, rūpestingai ir laiku, atsižvelgdami į proceso eigą, pateikti teismui įrodymus ir argumentus, kuriais grindžiami jų reikalavimai. Šiame straipsnyje yra detalios aprašytos šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu, kadangi jos laikantis bus galima išnagrinėti bylą operatyviai bei priimtą sprendimą kuo greičiau įvykdyti ir taip bus užtikrinama veiksminga teisminė gynyba. Atkreiptinas dėmesys, jog šalys ne tik turi pareigą rūpintis proceso skatinimu, tačiau ši pareiga privalo būti atlikta laiku, tai reiškia, jog įrodymai privalo būti pateikti ne per vėlai, nes tokį šalių elgesį galima būtų traktuoti kaip proceso vilkinimą, tačiau įrodymai taip pat negali būti pateikiami ir per anksti, nes šiuo atveju teismas gali būti apkrautas nereikalingais įrodymais, kuriuos teismas privalės

išnagrinėti ir įvertinti. Nustatyti, ar įrodymas turi ryšį su byla, yra svarbu ne tik dėl to, kad nagrinėjama byla nebūtų perkrauta nereikšmingais dokumentais ir kitais įrodymais, bet ir dėl to, kad teismas bei dalyvaujantys byloje asmenys galėtų koncentruoti dėmesį tik į tai, kas yra reikšminga nagrinėjant konkrečią civilinę bylą ir priimant sprendimą, labai svarbu ir tai, jog įrodymų sąsajumo reikalavimas yra tiesiogiai susijęs su civilinio proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principo įgyvendinimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. apžvalga Nr. 51). Be to, šioje apžvalgoje buvo paminėta, kad dažnai pasitaiko atvejų kai civilinės bylos yra perkraunamos tapačiais rašytiniais įrodymais, todėl siekiant išnagrinėti bylą per kuo trumpesnę laiką bei užtikrinti sklandų ir operatyvų teismo procesą, teismas turi teisę atsisakyti priimti tapačius įrodymus ar pakartotinius prašymus.

Nepagrįstai ilgai trunkantis bylos nagrinėjimas negali būti suderinamas su teisingumo vykdymu, todėl didelis dėmesys turi būti skiriamas proceso optimalumui. Doktrinoje teigiama, kad procesinės teisės šakos remiasi proceso optimalumo prioritetu, kuris pasižymi tuo, kad procesiniai veiksmai turi būti atliekami ir procesiniai sprendimai priimami greitai ir minimaliomis sąnaudomis (tiek intelektinėmis, tiek materialiomis), tuo pačiu, greitumo reikalavimas negali tapti priežastimi nepaistyti proceso dalyvių teisių, negali likti visapusiškai neištirtų aplinkybių, neatskleistos bylos esmės (Bereikienė *et al.*, 2016, p. 7). Taigi visi civiliniame procese dalyvaujantys dalyviai turi naudotis joms suteikiamomis procesinėmis teisėmis sąžiningai ir taip nepažeisti kitų asmenų teisių ir interesų. Kita vertus reikia atkreipti dėmesį, kad CPK yra įtvirtinta nuostata, jog šalys turi pateikti visus įrodymus bei paaiškinimus pradedant bylą nagrinėti teisme, todėl gali pasirodyti, jog dalyvaujantys procese dalyviai turi pateikti visus turimus dokumentus bei įrodymus, kurie, šalių manymu, yra reikalingi. Tačiau toks aiškinimas nebūtų teisingas, kadangi šalys tuomet apkrautų teismus su nereikalingais įrodymais, taigi proceso dalyviai šią nuostatą turėtų suprasti taip, jog pateikiami įrodymai turi būti konkrečiai susiję su tam tikra situacija, kurie patvirtina šalių pateiktus paaiškinimus taip užtikrindami civilinio proceso efektyvumą. Be to civilinio proceso jurisprudencijoje teigiama, jog neužtenka užtikrinti jurisdikcijos tinkamumo, taip pat svarbu garantuoti teismo proceso efektyvumą (Savchyn, 2014, p. 484). Taigi būtina derinti greitumo principą kartu užtikrinant tinkamą civilinį procesą siekiant optimizuoti teismų darbą.

Taip pat reikia paminėti, jog šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu nesilaikymas negali būti suprantamas kaip šalių piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis, kadangi jeigu šalys nesirūpina proceso skatinimu, ne visuomet tai reikš, jog šalys piktnaudžiauja procesinėmis teisėmis. Tačiau jei šalis piktnaudžiauja procesinėmis teisėmis, tai visuomet bus traktuojama, jog šalys pažeidžia pareigą rūpintis proceso skatinimu. Taip yra dėl to,

kad jei šalys piktnaudžiauja procesinėmis teisėmis, jos visuomet tai darys tyčia, tuo tarpu jeigu šalys nesirūpina proceso skatinimu, tokia situacija gal susiklostyti ir dėl šalių neatsargumo. Lietuvos civiliniame procese įtvirtinti ekonomiškumo, koncentruotumo, draudimo piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis principai savaime netiesiogiai įpareigoja šalis rūpintis proceso skatinimu bei greitu bylos išnagrinėjimu, tai reiškia, jog šalis privalo pateikti įrodymus laiku. Iš kitos pusės, taip pat ir įstatymų leidėjo įtvirtinta pareiga siekti užkirsti kelią bylos nagrinėjimo vilkinimui ir sudaryti sąlygas operatyviam teisminiam procesui. „Tačiau nekyla jokių abejonių, kad pagrindinis veiksnys, užtikrinantis efektyvų ir kokybišką kiekvienos valstybės teismų sistemos darbą, yra tiek ekonomiškai, tiek vidiniu įsitikinimu nepriklausomas, labai kvalifikuotas ir sąžiningas, turintis pakankamai gyvenimo patirties teisėjas. Jeigu teismų sistema neturi šios dedamosios, jokios reformos neužtikrins kokybiško teismų sistemos darbo“ (Brazdeikis *et al.*, 2016a, p. 14). Teismas nagrinėjant bylą turi būti suinteresuotas kuo greitesniu bei išsamesniu bylos išnagrinėjimu, todėl siekiant, jog sprendimas būtų teisingas bei priimtas per protingą laiką, teismas taip pat turi būti aktyvus. Teismui suteikiama dvejopa kompetencija, t. y. išaiškinimo pareiga, kuri įgyvendinama, suteikiant teismui galimybę klausti, nurodyti aplinkybes, kurioms įrodyti būtina pateikti papildomus įrodymus, nustatyti terminus pateikti įrodymus ir panašiai, bei galimybė atsisakyti priimti ir tirti pavėluotai pateiktus įrodymus, jeigu tai užvilkins bylos nagrinėjimą (Nekrošius, 2002, p. 87). Šios teismui suteiktos kompetencijos leidžia įgyvendinti koncentruotumo principą bei užtikrinti, kad šalys pasisakytų dėl esminių bylos aplinkybių, kadangi teismas turi pareigą išsiaiškinti kuo išsamiau visas reikšmingas faktines aplinkybes. Todėl galima teigti, kad vis dėl to siekiant užtikrinti efektyvų ir greitą teisingumo vykdymą valstybėje teisėjas atlieka taip pat svarbų vaidmenį. Tačiau ir pačios šalys turi veikti sąžiningai ir nevilkinti proceso, pavyzdžiui, jei pačios šalys negali dalyvauti teismo posėdyje, privalo pasirūpinti atstovavimu arba pranešti teismui dėl kokių priežasčių negalėjo dalyvauti procese. Taigi visi proceso dalyviai privalo elgtis sąžiningai ir siekti vieno iš pagrindinių civilinio proceso teisės principų – išspręsti ginčą tarp šalių operatyviai bei siekti kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių. Tokia teismo ir šalių pareiga yra nustatyta taip pat ir UNIDROIT transnacionaliniuose civilinio proceso principuose, kuriuose numatyta, kad šalys ir teismas dalijasi pareiga skatinti teisingą, efektyvų, protingai greitą bylos išnagrinėjimą (The American Law Institute and UNIDROIT, 2006). Kita vertus reikia pažymėti, kad jeigu įstatymai būtų sureglamentuoti taip, jog būtų užkirstas kelias greitai bei teisingai išspręsti tarp šalių kilusį ginčą, tačiau esant profesionaliam teisėjui gali būti priimtas kokybiškas sprendimas ir užtikrinamas teisingumo vykdymas. Apibendrinant galima teigti, jog šalių pareiga rūpintis proceso

skatinimu atlieka ypatingai svarbų vaidmenį, kad būtų užtikrinamas efektyvus teismų sistemos mechanizmas.

1.1. Šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu ir civilinio proceso principų santykis

CPK 7 straipsnyje yra įtvirtintas savarankiškas civilinio proceso koncentruotumo principas, kurio turinį sudaro šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu bei teismo pareiga užtikrinti kiek įmanoma greitesnį bylos išnagrinėjimą ir užkirsti kelią bet kokiems mėginimams vilkinti procesą (Vilniaus apygardos teismo 2011 m. rugpjūčio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje yra teigiama, jog koncentruotumo principo turinį sudaro šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu. Todėl ne tik teismas turi pareigą užtikrinti operatyvų bylos išnagrinėjimą, bet ir pačios šalys privalo išlikti aktyvios ir nebūti abejingos. Jeigu šalys šią pareigą įgyvendins nuo pat proceso pradžios ir teiks savo argumentus bei reikalingus įrodymus bus sudaryta didelė tikimybė, kad ginčas bus išspręstas jau per patį pirmą teismo posėdį.

Siekiant užtikrinti koncentruotumo principo įgyvendinimą įstatyme yra įtvirtintos įvairios priemonės, tokios kaip procesiniai terminai, kuriais ribojamas atitinkamų procesinių veiksmų atlikimas, jeigu procesiniai terminai praleidžiami nustatomos konkrečios sankcijos. Procesiniai terminai tiesiogiai yra susiję su bylos išnagrinėjimu per kuo trumpiausią laiką, o tai viena iš teisės į teisingą procesą turinį sudarančių dalių. Be to, doktrinoje teigiama, jog materialios subjektinės teisės turi būti ginamos per kiek įmanomai trumpesnį laiką, kadangi ilga proceso trukmė yra praktiškai tiek pat žalinga, kiek ir neteisėtas ar nepagrįstas teismo sprendimas (Nekrošius, 2002, p. 78). Todėl turi būti siekiama išnagrinėti bylą vieno posėdžio metu, kad būtų išvengta bet kokio vilkinimo, kuris nėra naudingas nei byloje dalyvaujančioms šalims, nei pačiai teismų sistemai, tuo pačiu ir užtikrinti sklandžią bylos nagrinėjimo eigą visose teisminio proceso stadijose. Be to užsienio teisės doktrinoje teigiama, jog procesinių dokumentų įteikimo būdas ir laikas gali būti svarbus veiksnys civiliniame procese, ypatingai atsižvelgiant į tai, jog egzistuoja atitinkami terminai tam tikriems veiksams atlikti (Loughlin, Gerlis, 2004, p. 15). Taigi, procesinių terminų laikymasis užtikrina, kad teisminis procesas vyktų sklandžiai. Iš kitos pusės ir teismui yra suteikiama teisė nustatyti procesinius terminus, pavyzdžiui atidėti bylos nagrinėjimą konkrečiam laikui, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, sudėtingumą, taip pat ir teisėjų darbo krūvį, bei kitas aplinkybes, pavyzdžiui jei reikalinga surinkti papildomų įrodymų ar būtina apklausti liudytojus bei kita, tokiais atvejais atidėjimas gali užtrukti ir

iki kelių mėnesių, o ilgų terminų nustatymas neprideda prie efektyvaus bylos išnagrinėjimo.

Bylai išnagrinėti reikalinga medžiaga turi būti pateikta teismui koncentruotai, kad teismas galėtų susidaryti vaizdą dėl visų reikšmingų byloje tiriamų aplinkybių, todėl šalys turi būti suinteresuotos pateikti šią medžiagą teismui, nes tik šalims yra žinomos visos ginčo detalės, o teismas tik padeda išspręsti susidariusį ginčą. „Analizuodamas procesinės medžiagos koncentruotumo pranašumus nurodoma, kad teismas susidarys gerokai aiškesnį ginčytinos situacijos vaizdą, jeigu jis tame pačiame teismo posėdyje prieš priimdamas sprendimą apklaus visus liudytojus, išnagrinės visus dokumentus ir atliks visų kitų įrodymų tyrimą. Esant procesinės medžiagos koncentracijai, teisėjo pašamonėje susiformuoja gyvas ir aiškiai struktūrizuotas bylos vaizdas, o jeigu įrodymai yra tiriami dalimis, teismas yra priverstas „baltais siūlais“ į vieną vaizdą sudėti ne visada derančias blankių atsiminimų ištraukas“ (Nekrošius, 2017, p. 12). Taigi, koncentruotumo principas įpareigoja visus civilinėje byloje dalyvaujančius asmenis elgtis atsakingai, kadangi tik nuo jų aktyvumo priklausys kaip teismas išspręs ginčą. Atsižvelgiant į užsienio šalyse taikomą praktiką, pavyzdžiui, Švedijoje koncentruotumo principas reiškia, jog bylos nagrinėjimas iš esmės turi vykti nenutrūkstamai, o ilgesnė pertrauka reiškia, jog teks pradėti iš naujo bylą nagrinėti iš esmės, vadinasi, pradėti viską nuo pradžių (Kosaitytė-Čypienė, 2008, p. 79). Švedijoje taip pat koncentruotumo principas grindžiamas socialinio civilinio proceso idėjomis, toks šio principo aiškinimas leidžia teismui išnagrinėti bylą nenutrūkstamai, remdamasis naujausiomis aplinkybėmis, tačiau vargu ar šiuo atveju kartu galima kalbėti ir apie proceso ekonomiškumą bei greitumą, jeigu dėl ilgesnės proceso pertraukos tektų bylą nagrinėti iš naujo. Šiuo požiūriu skiriasi nuo Lietuvoje įtvirtinto koncentruotumo principo, kadangi Lietuvoje koncentruotumo principas glaudžiai susijęs kartu ir su greitu bei ekonomišku procesu taip pat ir su šalių pareiga rūpintis proceso skatinimu.

Doktrinoje teigiama, kad visa teisėjo ir teismo veikla skirstoma į dvi dalis – tai teisingumo vykdymas ir veikla, sąlygiškai vadinama administracine teisėjo ar teismo veikla, kuri būtina siekiant, kad valstybė užtikrintų teisingumo vykdymą laikantis tam tikrų teismo darbo organizavimo taisyklių (Kucionis, 2001, p. 102). Teisingas sprendimų priėmimas priklauso taip pat ir nuo teismų darbo krūvio organizavimo, kas tuo pačiu užtikrina ir koncentruotumo principo laikymąsi. Todėl iš principo įstatyme nustatytų procesinių terminų laikymasis daro tiesioginę įtaką koncentracijos principo įgyvendinimui civiliniame procese. Procesinių terminų numatytų įstatyme laikymasis nėra savaime vienintelė efektyvi priemonė, kuri užtikrintų, jog šalys rūpintųsi teismo proceso

skatinimu, tačiau galima teigti, jog tai yra viena iš prielaidų, kuri įpareigoja šalis nevilkinti bylos nagrinėjimo proceso.

Proceso koncentruotumo principas ne tik lėmė daugelio pagrindinių procesinių principų turinį, bet ir kai kurių naujų principų atsiradimą, pirmiausiai turima omenyje proceso ekonomiškumo principas (Nekrošius, 2002, p. 52). CPK 7 straipsnio 1 dalyje taip pat yra įtvirtintas ekonomiškumo principas, kuris numato tiek teismo, tiek šalių pareigą rūpintis, jog sprendimas būtų priimtas kuo ekonomiškesniu būdu, tai yra kuo taupiau panaudojant tiek šalių, tiek valstybės lėšas. Tokiomis išlaidomis pripažįstamos ir valstybės išlaidos, susijusios su teismų sistemos funkcionavimo palaikymu (darbo užmokesčiai teisėjams ir kitam personalui, pastatų priežiūra, technologijų ir kitų priemonių įsigijimai, ekspertų ir liudytojų sąnaudos), ir ginčo šalių išlaidos (lėšos teisinei pagalbai apmokėti, žyminis mokestis, o taip pat – lėšos tam tikroms neturtinėms vertybėms (pavyzdžiui, sveikatai) kompensuoti) (Nekrošius, 2002, p. 57). Taigi ekonomiškumo principas užtikrinamas ir finansine prasme, kadangi bylų nagrinėjimas teismuose kainuoja, todėl finansiškai silpnesnė šalis turi gerai apsvarstyti galimybes ar verta bylinėtis teisme, kadangi ginčas nebūtinai bus išspręstas pirmoje instancijoje ir teismo priimtas sprendimas ne visuomet atitiks visus lūkesčius, todėl silpnesnioji šalis gali būti linkusi sudaryti taikos sutartį ir ieškoti kitų būdų kaip išspręsti ginčą taikiai taip neapkraunant teismų sistemos ir užtikrinant socialinę taiką tarp civilinio proceso dalyvių. Taigi galima teigti, jog šie abu principai yra vienas nuo kito neatsiejami, tai reiškia, jog kai kalbame apie koncentruotumo principą kartu kalbama ir apie ekonomiškumo principą, ir atvirkščiai.

Šalių pareiga rūpintis proceso skatinimu yra ir kooperacijos principo sudedamoji dalis, nes kitaip tiesiog neįmanoma atrodytų šio principo deklaruojama teismo ir šalių bendradarbiavimo dvasia procese siekiant greitai ir teisingai išspręsti bylą (Brazdeikis *et al.*, 2016b, p. 76). Kooperacijos principą taip pat padeda įgyvendinti ir atstovavimas, kadangi tiek teismas tiek atstovai bendromis jėgomis stengiasi kuo operatyviau išspręsti susiklosčiusį ginčą tarp šalių ir priimti teisingą sprendimą. Kooperacijos principas procese padeda užtikrinti šalių lygiateisiškumą, taip priešingos šalys gali vienodai apsiginti savo pozicijas, tačiau šis principas įpareigoja šalis bendradarbiauti, o susipažįstant su priešingų šalių pozicijomis šalys gali būti suinteresuotos tartis bei sudaryti taikos sutartį. Atsižvelgiant į tai, kad pats ginčas ir kyla tarp tų šalių, kurios inicijavo teisinio santykio atsiradimą, teismui priėmus sprendimą šalims gali tekti priverstinai bendrauti ir tęsti turimus santykius jau po ginčo išsprendimo teisme, todėl šių civilinio proceso principų laikymasis svarbus užtikrinant šalių teisinius santykius pasibaigus bylos nagrinėjimui teisme.

Šalia koncentruotumo bei ekonomiškumo principų svarbus yra ir draudimas piktnaudžiauti šalims priklausančiomis procesinėmis teisėmis principas, kuris išdėstytas tame pačiame CPK straipsnyje, tai rodo jo neatsiejamumą nuo šių minėtų principų. Kaip nurodyta kasacinio teismo jurisprudencijoje, piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis yra teisės pažeidimas, t. y. civilinio proceso teisės tiesiogiai draudžiamas elgesys, už kurį įtvirtinta galimybė taikyti teisinę atsakomybę ir ne kiekvienas pareigos sąžiningai naudotis procesinėmis teisėmis nesilaikymo atvejis savaime reiškia teisės pažeidimą, galintį sukelti teisinės atsakomybės priemonių, nustatytų CPK 95 straipsnyje taikymą, t. y. ne kiekvienu atveju pareigos sąžiningai naudotis procesinėmis teisėmis nepaisymas laikytinas teisės pažeidimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje). Tai reiškia, jog teismas gali pripažinti, kad asmenys piktnaudžiauja joms suteikiamomis procesinėmis teisėmis tik išimtiniais atvejais ir tik tuomet, kai dalyvaujančios procese šalys savo teisėmis naudojasi akivaizdžiai ne pagal paskirtį. Tačiau taip pat teismų praktikoje yra nurodyta, kad teisėtas ir pagrįstas asmens naudojimas procesinėmis teisėmis, jeigu nenustatytas tyčinis nesąžiningas elgesys, negali būti pripažįstamas piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis (Šiaulių apygardos teismo civilinių bylų skyriaus 2019 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje). Tai rodo, kad siekiant nustatyti ar asmuo piktnaudžiauja jam suteikiamomis procesinėmis teisėmis reikia nustatyti tyčią, t. y. asmuo turi suprasti, kad jo veiksmai yra priešingi greitam bylos išnagrinėjimui, nors kasacinio teismo jurisprudencijoje neužsimenama apie tyčios būtinumą siekiant nustatyti ar asmuo piktnaudžiauja procesu. Taigi Lietuvos teismų praktika nepateikia aiškaus atsakymo į klausimą, kokia kaltės samprata ir forma reikia vadovautis norint konstatuoti piktnaudžiavimą ir tokia situacija neprisideda prie kovos su šiuo negatyviu reiškiniu ir jo padariniais, kurie dažnai gali lemti papildomą proceso trukmę (Brazdeikis *et al.*, 2016b, p. 53). Nors kita vertus, tokia teismų pozicija yra pateisinama, kadangi dalyvaujančių procese šalių piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis gali pasireikšti įvairiai, tai reiškia, jog vienu atveju reikia nustatyti tyčią, o kitu atveju gali pakakti didelio nerūpestingumo, todėl siekiant nustatyti draudimo piktnaudžiauti procesu principą reikia atsižvelgti ar šalys procesinėmis teisėmis akivaizdžiai naudojasi ne pagal paskirtį.

Globalizacija ir žmonių sąmoningumo augimas skatina ieškoti konstruktyvesnių ginčo sprendimo būdų, ypatingą dėmesį sutelkiant į individualizuotą teisingumą, todėl vis didesnė dalis žmonių ima tikėti, jog galbūt sprendžiant konfliktą ginčo šalims priimtina sprendimą jos gali pasiekti pačios, kadangi būtent jos geriausiai žino savo ginčo kilimo priežastis bei norimus pasiekti tikslus (Šilvaitė, 2018, p. 311). Akivaizdu, jog Lietuvos teismų sistemoje vis populiarsni tampa alternatyvūs ginčo sprendimo būdai, tokie kaip

tarpininkavimas, mediacija. Prie populiarinimo didinimo prisidėjo įvairūs pakeitimai įstatymuose, pavyzdžiui nuo 2020 m. sausio 1 d. Mediacijos įstatyme nustatius privalomą mediaciją šeimos ginčiuose pastebimas akivaizdus sumažėjimas bylų dėl šeimos teisinių santykių lyginant bendras civilinių bylų nagrinėjimo tendencijas per pastaruosius metus. Todėl galima teigti, jog šeimos bylose civilinio proceso dalyviai supranta privalomosios mediacijos teikiamus privalumus, nes ji padeda užtikrinti normalius šeimos santykius ateityje bei pastebima, jog ginčai, pasitelkiant mediaciją, yra išsprendžiami operatyviau. Atsižvelgiant į tai, jog bylinėjimasis teisme šalims sukelia neigiamus išgyvenimus, kurie gali daug kainuoti, ginčo sprendimas teisme tam tikrais atvejais nėra patrauklus variantas, taigi mediacija dėl savo operatyvumo gali būti puiki išeitis. Šalims ginčus išsprendus taikiai yra įgyvendinamas socialinės taikos atkūrimo principas. Atkreiptinas dėmesys, jog F. Kleinas, kurio viena iš pagrindinių idėjų buvo kuo greičiau, paprasčiau ir pigiau išspręsti ginčą, teigė, jog proceso koncentruotumas tiesiogiai yra siejamas su socialine proceso funkcija, su būtinumu kuo greičiau atkurti konflikto pažeistus visuomeninius ir ekonominius santykius (su teisinės taikos atkūrimu tarp šalių) (Valančius *et al.*, 2002, p. 198). Taigi koncentruotumo principo įtvirtinimas teisinėje sistemoje kartu siejamas ne tik su greitu bylos nagrinėjimu, tačiau ir su socialinės taikos atstatymu tarp šalių. Socialinės taikos atkūrimo principas taip pat yra įtvirtintas ir civilinio proceso kodekse kaip vienas iš tikslų, kadangi ginčo nagrinėjimą perkėlus į teismą socialinė taika gali būti labai svarbi ginčo šalims, kadangi jos užtikrinimas gali padėti išsaugoti ilgai kurtus tarpusavio santykius. Neatkūrus socialinės taikos tarp ginčo šalių gali susiklostyti situacija, kai teismo priimtu sprendimu yra patenkinta tik viena iš šalių, arba sprendimas nėra naudingas nei vienai proceso šaliai, ko pasekoje vienu ar kitu atveju išsprendus ginčą šalims gali būti sunku tęsti anksčiau susiklosčiusius ilgalaikius santykius.

Apibendrinant galima teigti, jog visi civilinio proceso principai yra susiję tarpusavyje, tuo tarpu bent vieno principo pažeidimas gali lemti grandininę reakciją ir gali būti pažeisti kiti civilinio proceso principai. Todėl nei vienam principui negali būti teikiamas prioritetas ignoruojant kitus principus. Esant kolizijai tarp teisingumo bei greitumo principų doktrinoje teigiama, jog išeitis tėra viena – visais atvejais siekti principų tarpusavio derinimo, o CPK įtvirtinti teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai, kuriais turi vadovautis teismas, sudaro pakankamas prielaidas kolizijų sprendimui (Valančius *et al.*, 2004, p. 49). Taigi civilinis procesas turi būti kiek įmanoma ekonomiškas, koncentruotas bei greitas atsižvelgiant kiek tai netrukdo teisingai išnagrinėti bylą.

2. Šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu turinys

Tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra pripažįstama, jog siekiant, kad bylos teisme būtų išnagrinėtos kuo operatyviau, šalys privalo rūpintis proceso skatinimu. Todėl įstatymų leidėjas CPK 7 straipsnyje yra nustatęs koncentruotumo bei ekonomiškumo principus, kurie įtvirtina ne tik teismo, bet ir šalių pareigą rūpintis proceso skatinimu ir tai yra viena iš priemonių kaip užtikrinti sklandų bei operatyvų civilinį procesą. Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad civilinis procesas, be kitų principų, yra grindžiamas proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principais, todėl pažymėtina, kad realus ir efektyvus šių principų veikimas yra neatsiejamas nuo pareigų, nustatytų tiek teismui, nagrinėjančiam konkrečią civilinę bylą, tiek bylos šalims ir kitiems dalyvaujantiems byloje asmenims, vykdomo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Tokiomis, byloje dalyvaujančių asmenų, pareigomis, kurios nustatytos tiek įstatyme tiek teismų praktikoje, yra siekiama, kad būtų tinkamai įgyvendinti civilinio proceso tikslai numatyti CPK 2 straipsnyje.

Sąžiningas naudojimasis procesinėmis teisėmis yra viena svarbiausių koncentracijos principo įgyvendinimo prielaidų, taip pat ypač aiškiai patvirtinama aksioma, kad procesiniai principai sudaro vientisą, priežasties ir efektyvumo ryšių jungiamą sistemą, todėl draudimo piktnaudžiauti procesu nepaisymas yra drauge ir proceso koncentracijos principo pažeidimas, suponuojantis dvejopo pobūdžio, t. y. sankcionatyvaus (pvz.: bauda) ir akseleratyvaus (sprendimo priėmimas už akių, koncepcija, kad galutiniai šalių reikalavimai turi būti suformuluoti jau rengiantis bylą nagrinėti teisme, šalių *ius novorum* apribojimas, t. y. galimybė teismui atsisakyti priimti įrodymus, kurie galėjo būti priimti anksčiau ir pan.) taikymą pažeidėjų atžvilgiu (Meilius, Jonaitis, 2002, p. 77). Taigi civilinio proceso principai yra vienas nuo kito priklausomi ir jie bus įgyvendinti tik tuomet, kai procese dalyvaujančios šalys elgsis sąžiningai su joms suteikiamomis procesinėmis teisėmis, kadangi piktnaudžiaudamos jomis pažeis ne tik kitos šalies interesus, kuri elgiasi sąžiningai, tačiau bus bereikalingai didinamas teismų darbo krūvis, tiek ir šalys bus priverstos bylinėtis ilgiau jeigu šių principų nebus laikomasi.

Taigi šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu yra glaudžiai susijusi su civilinio proceso principais, tokiais kaip kooperacijos, ekonomiškumo bei koncentruotumo. Svarbu pabrėžti, jog šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu nėra savarankiška teisinė kategorija, todėl šie minėti principai atskleidžia šalių pareigos rūpintis proceso skatinimu turinį. Analizuojant šios pareigos turinį yra svarbūs šie aspektai: efektyvus bei greitas procesas. Kadangi koncentruotumo principas nustato šalių pareigą elgtis sąžiningai su joms

suteikiamomis procesinėmis teisėmis, jomis nepiktinaudžiauti, siekti, kad bylos nagrinėjimas būtų sklandus bei greitas, todėl jau parengiamajame teismo posėdyje šalys turi būti tinkamai pasirengusios, be to ši proceso stadija yra vertinama kaip viena iš svarbiausių siekiant užtikrinti šalių pareigos rūpintis proceso skatinimu laikymąsi. Kita vertus, kooperacijos principas taip pat svarbus šalių pareigai rūpintis proceso skatinimu, kadangi šis principas įpareigoja tiek teismą tiek ir šalis bendradarbiauti tarpusavyje, todėl šalių atstovavimas taip pat civiliniame procese atlieka svarbų vaidmenį. Kadangi kitu atveju, jeigu šalys nesilaikytų šio principo greitas bei operatyvus bylos išnagrinėjimas vargu ar būtų įmanomas, jeigu šalims nereikėtų rūpintis proceso skatinimu, galėtų teikti įrodymus bet kuriuo metu, kada joms patogiu. Todėl toliau darbe bus nagrinėjama pasirengimo stadija, šalių atstovavimas, teismo pareiga bylą išnagrinėti per protingą laiką, kadangi šie institutai padeda įgyvendinti šalių pareigą rūpintis proceso skatinimu tuo pačiu šie elementai sudaro ir šios pareigos turinį.

2.1. Šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu įgyvendinimas pasirengimo stadijoje

Pareiga rūpintis proceso skatinimu bus tinkamai įgyvendinta, jeigu šalys tinkamai pasiruoš pasirengimo stadijoje. Kadangi iki įsigaliojant naujam CPK buvo mažai suprantama ir įstatymo lygmeniu nebandyta įtvirtinti požiūrio, kad tik nuo to, kaip bus pasirengta bylai nagrinėti teisme, ar galutinai bus suformuluoti ieškovo reikalavimai ir atsakovo atsikirtimai, ar laiku teismui bus pateikti ir ar teismo surinkti byloje tiriami įrodymai, priklausys, ar bus įmanoma išnagrinėti bylą per pirmą teismo posėdį ir kartu per protingą laiką (Brazdeikis *et al.*, 2016a, p. 48). Todėl proceso trukmė priklausys nuo to kaip šalys bus pasirengusios šioje stadijoje ir kaip jos įgyvendins pareigą rūpintis proceso skatinimu.

Šalys parengiamajame teismo posėdyje privalo pateikti visus įrodymus bei dokumentus susijusius su nagrinėjamu ginču, todėl teismo procesas bus operatyvus jeigu parengiamasis posėdis bus tik vienas, per kurį priešingos šalys pateiks visus reikšmingus įrodymus bei bus išaiškintos visos aplinkybės. Tačiau dažniausiai kyla problema tuomet, kai parengiamasis posėdis atidedamas jeigu šalys neatvyksta į teismo posėdį ar pateikia naujus įrodymus arba prašymus, tuomet teismas yra priverstas atidėti posėdį bei išanalizuoti naujus įrodymus, kadangi tiek teismui tiek šalims reikia laiko susipažinti su naujai pateiktomis bylos aplinkybėmis. Taigi vienas iš aspektų kuomet realizuojama šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu yra tada, kai jau pasirengimo stadijoje yra surinkami visi įrodymai reikalingi bylos išnagrinėjimui. Tinkamas šalių pasiruošimas pasirengimo stadijoje leidžia šalims įvertinti jų stipriąsias bei silpnąsias puses, įvairius argumentus ir

galbūt galimybę sudaryti taikos sutartį, tinkamas pasirengimas leidžia operatyviau priimti sprendimą.

Taip pat priešingoms šalims yra patogiau pasirengti bylos nagrinėjimo teisme procesui kai pasirengimo stadijoje jau yra pateikiami visi dokumentai, be to taip yra išvengiama proceso vilkinimo ir teismui tuomet nereiktų atidėti bylos nagrinėjimo. Taip pat ir įstatyme yra nustatyta, kad šalys privalo pateikti visus įrodymus, kurie gali turėti reikšmės nagrinėjamoje byloje ir padedančius patvirtinti tam tikras aplinkybes. Pasirengimo stadijoje laikantis pareigos rūpintis proceso skatinimu padeda šalims nustatyti visas faktines bylos aplinkybes bei aiškiai suformuluoti savo reikalavimus ir atsikirtimus. Siekiant įgyvendinti vieną iš civilinio proceso tikslų – priimti teisingą sprendimą byloje panaudojant kuo mažesnius resursus, o tai reiškia jog sprendimas turi būti priimtas operatyviai, šalys privalo sąžiningai naudotis joms suteiktomis teisėmis ir pareigomis, rūpintis nagrinėjamos bylos eiga bei pateikti visus reikšmingus įrodymus bei paaiškinimus, teismas, matydamas jog yra galimybė sudaryti taikos sutartį, imasi tam priemonių ir siekia sutaikyti šalis, kadangi šalių sutaikymas taip pat padeda priimti greitą bei teisingą sprendimą byloje. Tačiau tam, kad teismas galėtų imtis atitinkamų priemonių šalių sutaikymui, įstatyme numatyta, jog šalys privalo savo procesiniuose dokumentuose išreikšti nuomonę dėl galimybės sudaryti taikos sutartį.

Be to, Lietuvoje nuo 2003 metų yra naudojamas pagrindinio teismo posėdžio modelis, nes pasirengimo stadijos tikslai yra garantuoti, kad būtų galutinai suformuluoti šalių reikalavimai ir atsikirtimai, užtikrinti, kad šalys nurodytų visas aplinkybes ir įrodymus, kuriais grindžia atitinkamus reikalavimus ir atsikirtimus, pasiekus pirmuosius du tikslus, užtikrinti, kad byla iš esmės būtų išnagrinėta jau pirmame teismo posėdyje (Laužikas *et al.*, 2005, p. 54). Vis dėl to teismų praktikoje galima pamatyti tokių atvejų, kai ne tik šalys bet ir teismas nesilaiko šios pareigos kuomet vyksta ne vienas parengiamasis teismo posėdis, o keliolika be jokios pateisinamos priežasties. Tačiau yra numatyta, kad teisėjui už tokios pareigos nesilaikymą gali būti taikoma drausminė atsakomybė. Konstitucinis teismas yra pažymėjęs, kad jeigu teisėjas, nagrinėdamas bylas, savo pareigas atlieka aplaidžiai (*inter alia* skubotai, paviršutiniškai arba, atvirkščiai, nepateisinamai lėtai nagrinėja bylas, daro akivaizdžius proceso įstatymuose nustatytų reikalavimų pažeidimus, nesigilina į bylos medžiagą, bylas nagrinėja atmestinais), jam turėtų būti taikoma drausminė atsakomybė už padarytus nusižengimus (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. nutarimas). Praktikoje galima sutikti tokių pavyzdžių, kaip pavyzdžiui, teismas byloje buvo surengęs tris parengiamuosius posėdžius, taip pat byloje buvo pateikti trys patikslinti ieškininiai, kai du iš jų buvo pateikti pasiūlius teismui juos patikslinti,

atsižvelgiant į tai parengiamieji posėdžiai buvo atidedami, kad ieškovai pateiktų patikslintus ieškinius taip pat, kad ir atsakovas turėtų pakankamai laiko pateikti atsiliepimus. Paskutiniame parengiamajame posėdyje teismas nustatė trūkumus, kuriuos įpareigojo pašalinti priėmus nutartį, tačiau po šios nutarties šešis metus nebuvo atlikti jokie procesiniai veiksmai. Todėl Teisėjų etikos ir drausmės komisija, išnagrinėjusi teikimą bei teisėjos pateiktą paaiškinimą, nustatė, kad nurodytos aplinkybės dėl teisėjos aplaidaus darbo pasitvirtino, todėl teisėja nepateisinamai ilgai nagrinėjo civilines bylas, taip pat buvo konstatuota, kad bylos nagrinėjimas truko nepateisinamai ilgą laikotarpį – 6 metus, nepriėmus dėl tokios bylos nenagrinėjimo jokio procesinio sprendimo, laikytinas akivaizdžiu proceso teisės normų pažeidimu, kuris sudaro pagrindą kelti drausmės bylą (Teisėjų etikos ir drausmės komisijos 2014 m. gegužės 5 d. sprendimas iškelti drausmės bylą). Taigi ne tik šalys, bet ir teismas turi pareigą rūpintis proceso skatinimu, siekti bylą išnagrinėti kuo operatyviau, kadangi įstatyme yra numatytos taisyklės, pagal kurias įgyvendinami civilinio proceso principai, tokie kaip koncentracijos bei ekonomiškumo principai, tai reiškia, jog visi reikalingi įrodymai bei paaiškinimai turi būti surenkami kuo ankstesnėje proceso stadijoje. Įstatyminiame reglamentavime taip pat numatyti atitinkami procesiniai terminai, kurie padeda bylą išnagrinėti per kuo trumpesnę laiką, kadangi CPK 137 straipsnis nurodo, jog teismo nutartis dėl ieškinio priėmimo turi būti priimta ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo atitinkamo ieškinio registravimo teisme dienos, o jeigu ieškinyje prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones, ieškinio priėmimo klausimas turi būti išspręstas *mutatis mutandis* taikant Kodekso 147 straipsnio nuostatas, t. y. rašytinio proceso tvarka išspręstas nedelsdamas, bet ne vėliau kaip per tris darbo dienas nuo prašymo gavimo dienos. Šie terminai įpareigoja teismus pradėti bylos nagrinėjimą per protingą laiką, ir tuo atveju jeigu teismas nesilaiko šių terminų, įstatyme numatyta, jog suinteresuotas proceso dalyvis gali kreiptis į apeliacinės instancijos teismą, kuris nustatytą atitinkamą terminą atlikti procesinius veiksmus, kita vertus tokie prašymai turi būti duodami per pirmosios instancijos teismą, todėl pirmosios instancijos teismas turėtų išspręsti šią problemą.

Kita vertus reikia pažymėti, jog teismas matydamas galimybę, kad šalys gali sudaryti taikos sutartį, pirmiausia imasi priemonių šalis sutaisyti. Ginčo šalys turi suprasti, jog bet kuriuo momentu ginčą gali užbaigti taikiu būdu, taip užtikrinant socialinę taiką tarp civilinio proceso dalyvių. Nors teismui vertinant šalių pozicijas gali būti sunku nustatyti, ar tarp ginčo šalių įmanoma sudaryti taikos sutartį, tačiau teisės doktrinoje teigiama, jog tokiu atveju reiktų atsižvelgti į bylos pobūdį ir šalių interesus byloje, taip pat ir į kitus galimus šalių teisinius santykius už teismo sienų, į bylos sudėtingumą byloje, įvertinti

galimą ginčo šalių požiūrį į konfliktą ir kitas svarbias aplinkybes (Collin, 2013, p. 11). Be abejo, pačios šalys gali būti suinteresuotos susitarti taikiai, jei ginčo šalis sieja glaudus ryšys, jei priėmus teismo sprendimą joms ir toliau reikės bendrauti.

Doktrinoje teigiama, kad tinkamai vykti pasirengimo stadijai labiausiai trukdo ne įstatyminis reglamentavimas, o teismo ir byloje dalyvaujančių asmenų dažnai netinkamas šios stadijos esmės supratimas, kartais vis dar atspindintis posocialistinį pasirengimo stadijos modelį, kadangi nėra iki galo perprasta, kad svarbiausia pasirengimo stadijos metu iki galo suformuluoti ieškovo reikalavimus ir atsakovo atsikirtimus, šalims pateikti ar teismui surinkti byloje reikalingus įrodymus (Brazdeikis *et al.*, 2016a, p. 13). Todėl galima teigti, jog ypatingai svarbus tiek teismo, tiek šalių bei jų atstovų supratimas, jog reikšmingi įrodymai privalo būti pateikiami kuo ankstesnėje proceso stadijoje, kad byla būtų išnagrinėta kuo operatyviau. Pasirengimo stadijoje pagrindinis tikslas yra apibrėžti bylos nagrinėjimo ribas, tai reiškia, jog privalo būti galutinai apibrėžtas ieškinio dalykas bei pagrindas, todėl jeigu teismui kyla abejonių dėl ieškinio dalyko ar pagrindo privalo paskirti pasirengimą nagrinėti bylą teisme, tačiau koku būdu, t. y. ar paruošiamųjų dokumentų būdu ar parengiamajame posėdyje – sprendžia teismas. Pasirengimo nagrinėti bylą teisme stadija užima svarbią vietą tarp visų civilinio proceso stadijų, nuo pasirengimo nagrinėti bylą teisme tinkamumo tiesiogiai ir reikšmingai priklauso ne tik bylos išnagrinėjimo pirmosios instancijos teisme, bet ir bylos išnagrinėjimo aukštesnės instancijos teismuose perspektyvos, todėl aptariamai civilinio proceso stadijai turi būti skiriamas deramas teismo dėmesys, taip įgyvendinant proceso teisės normų reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi apibendrinant galima teigti, jog pasirengimo stadija yra neatsiejama nuo šalių pareigos rūpintis proceso skatinimu, kadangi tik nuo to ar tinkamai bus pasirengta byla nagrinėti teisme priklausys teisingas bylos išsprendimas, nes kitu atveju, jeigu aukštesnėje instancijoje būtų pripažinta, jog tinkamas bylos pasirengimas pirmoje instancijoje nebuvo užtikrintas, tokie pažeidimai negalėtų būti pašalinti nei kasaciniame teisme, nei apeliacinės instancijos teisme, todėl tokią bylą tektų grąžinti vėl į pirmosios instancijos teismą nagrinėti iš naujo. Dėl tokių teisės pažeidimų šalys patiria ne tik psichologinius išgyvenimus, įtampą, tačiau bylinėjimosi išlaidos didėja bei ginčas ilgą laiką lieka neišspręstas, todėl svarbu akcentuoti, kad pasirengimo nagrinėti bylą veiksmai yra itin svarbūs.

2.2. Šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu ir atstovavimo santykis

Atstovavimas civiliniame procese taip pat padeda įgyvendinti šalių pareigą rūpintis proceso skatinimu bei kitus civilinio proceso principus. CPK yra įtvirtinta nuostata, jog šalys gali dalyvauti teismo procese pačios arba per atstovus. Tačiau reikia pripažinti, kad byloje dalyvaujančioms šalims ne visuomet naudinga vesti bylą pačioms, kadangi gali susiklostyti pakankamai sudėtingos situacijos, kai profesionalaus atstovo turėjimas yra neišvengiamas, nes bylos nagrinėjimas yra pakankamai sudėtingas procesas kai reikia specialių žinių, kurių šalys dažniausiai gali ir neturėti. Šalys daugeliu atvejų gali nemokėti surašyti tinkamai procesinių dokumentų ar netgi aiškiai išdėstyti savo pozicijas teismo proceso metu, kadangi jo metu šalys gali patirti stresą, todėl vienintelis būdas tinkamai pasinaudoti procesinėmis teisėmis civiliniame procese yra atstovo turėjimas. Byloje dalyvaujančių asmenų atstovavimas padeda tinkamai ir efektyviai įgyvendinti šalių pareigą rūpintis proceso skatinimu, kadangi šalims yra sudėtinga parašyti tinkamus procesinius dokumentus ar pateikti visus reikiamus dokumentus bei įrodymus, taip pat gali būti sudėtinga suformuluoti tinkamai savo reikalavimus ar dalyvauti teismo procese. Atstovo turėjimas taip pat yra reikalingas kai proceso šalys negali dalyvauti procese dėl įvairių priežasčių. Taigi atstovavimo institutas padeda užtikrinti efektyvų bei tinkamą byloje dalyvaujančių šalių interesų gynimą, profesionalus atstovas prisideda prie teisingo sprendimo priėmimo, kadangi atstovai turi pareigą rūpintis tinkama proceso eiga, jie padeda įgyvendinti civilinio proceso principus, padeda šalims pateikti visus būtinus įrodymus laiku bei laikosi kitų civiliniame procese taikomų taisyklių. Doktrinoje teigiama, kad atstovavimas yra viena iš prielaidų koncentruotumo principo įgyvendinimui – tik teisiniu požiūriu kvalifikuotas šalies atstovas gali tinkamai įgyvendinti šalies pareigą rūpintis tinkamu proceso skatinimu, laiku, atsižvelgdamas į procesinę situaciją, pateikti įrodymus ir reikalavimus byloje, taikyti paprastesnius dokumentų įteikimo būdus ir panašiai (Nekrošius, 2002, p. 81). Taigi galima teigti, jog teismams yra lengviau įvertinti susiklosčiusią situaciją kai procese dalyvauja profesionalūs šalių atstovai, kurie gali padėti priešingoms šalims rasti kompromisą ar pasiūlyti sudaryti taikos sutartį.

Be to, šalys gali nemokėti tinkamai apsiginti savo pozicijos, galimos situacijos kai šalis teismo proceso metu gali sau pakenkti netinkamai supratusios teismo ar priešingos šalies užduodamus klausimus. Todėl neįmanoma būtų įsivaizduoti šiuolaikinio civilinio proceso be teisės turėti atstovą, nors tam tikrais atvejais įstatyme numatytos išimtytys kuomet atstovo turėjimas yra privalomas, pavyzdžiui Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse 2.215 str. 3 d. (toliau - CK) numatyta, kad bylos dėl priverstinių akcijų pardavimo taip ir

CK 2.126 str. 3 d. dėl juridinio asmens veiklos tyrimo taip pat ir inicijuojant grupės ieškinį, asmenys dalyvaujantys civiliniame procese privalo turėti atstovus (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad atstovavimas procesinėje teisėje skiriasi nuo atstovavimo materialinėje teisėje, kadangi procesinėje teisėje siekiama visai kitų tikslų, kuriais siekiama priimti greitą bei teisingą sprendimą. Privalomo advokato dalyvavimo civilinėje byloje institutas yra plačiai taikomas Vakarų Europos šalyse, be to laikoma, kad privalomas advokato dalyvavimas civilinėje byloje gerina teisinių institucijų darbo kokybę ir užtikrina geresnę šalių interesų apsaugą (Laužikas *et al.*, 2003, p. 285). Tačiau Lietuvoje 2019 m. kovo 1 d. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą, kuriame nustatė, kad nuostata, jog apeliacinį skundą civilinėje byloje turi surašyti advokatas, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, kadangi neproporcingai riboja asmens teisę kreiptis į apeliacinės instancijos teismą, o kai kuriais atvejais yra paneigiama taip pat pačios teisės esmė (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 1 d. nutarimas). Tačiau toks Konstitucinio Teismo priimtas nutarimas kelia diskusijas, kadangi pats principas apeliacinėje instancijoje yra patikrinti pirmoje instancijoje priimto sprendimo teisėtumą, o ne dar kartą išnagrinėti visą bylą. Apeliacinės civilinių bylų nagrinėjimo stadijos paskirtis, ribotos (dalinės) apeliacijos modelis, griežti reikalavimai apeliacinio skundo turiniui, rašytinio proceso dominavimas, bendra civilinio proceso specifika (šalių autonomijos, rungimosi, dispozityvumo principai, mažiau aktyvus teismo vaidmuo) suponuoja išvadą, jog reikalavimu, kad apeliacinį skundą surašytų reikiama teisinę kvalifikaciją turintis asmenys, įstatymų leidėjas siekė teisėtų ir pagrįstų tikslų – apeliacinio proceso kokybės, geresnės asmenų teisių bei teisėtų interesų teisminės apsaugos, proceso koncentruotumo principo laikymosi, proceso veiksmingumo ir ekonomiškumo užtikrinimo (Bitė, 2019, p. 51). Tokiu būdu Konstitucinis Teismas suteikė prioritetą visuotiniam prieinamumui inicijuoti apeliacinį procesą, taigi vargu ar galima kalbėti apie tinkamą apeliacinio proceso užtikrinimą, jo kokybę, tuo pačiu ir apie civilinio proceso principų, tokių kaip koncentruotumo, ekonomiškumo, operatyvumo laikymąsi, kai ši pareiga, turėti atstovą apeliacinėje instancijoje, buvo nustatyta tam, kad būtų užtikrinta efektyvi ir reali teisminė gynyba. Kadangi daugeliu atvejų apeliacinis procesas yra rašytinis, todėl surašyti kokybišką apeliacinį skundą gali tik specialių žinių turintis profesionalas, šiuo atveju advokatas.

Tačiau civiliniame procese dominuoja dispozityvumo bei rungimosi principai, kurie reiškia, jog pačios šalys nusprendžia kaip ginti savo pažeistas teises, kokių gynybos priemonių imtis, todėl atstovavimo institutas taip pat svarbus siekiant įgyvendinti šiuos civilinio proceso principus, tuo pačiu ir užtikrinti šalių pareigos rūpintis proceso skatinimu

laikymąsi. Kita vertus pažymėtina ir tai, jog EŽTK užtikrina asmenų teisę į teisingą procesą, todėl šiuo atveju valstybės yra įpareigos užtikrinti šią teisę, o atsižvelgiant į pareiškėjų finansinę padėtį bei interesus gali kilti pareiga užtikrinti nemokamą teisinę pagalbą. Pagal EŽTT jurisprudenciją, valstybės Konvencijos dalyvės gali būti įpareigos pagal Konvenciją teikti nemokamą teisinę pagalbą civilinėse bylose tuo tikslu, kad asmuo galėtų veiksmingai pasinaudoti ir praktiškai realizuoti jo turimą teisę į teismą (Limantė *et al.*, 2020, p. 66). Lietuvoje tokia galimybė yra įtvirtinta, jog asmenims turi būti garantuojama teisinė pagalba, kurią gali gauti jei to asmens ar jo šeimos turtas neviršina Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų ribų. Atkreiptinas dėmesys, jog teisinę pagalbą finansuoja ne patys asmenys, kuriems tos pagalbos reikia, o valstybė, taigi teisinė pagalba šiuo atveju taip pat yra suteikiama per advokatus. Tačiau pažymėtina, jog valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiantys advokatai ne visuomet gali dėti visas pastangas siekiant išnagrinėti bylą kuo greičiau bei operatyviau. Nors atlikta valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos analizė parodė, jog dauguma institucijų advokatų veiklą vertina gerai, nurodydami, kad nors advokatai turi mažai laiko susipažinti su byla, tačiau gilinasi į savo atstovaujамųjų problemas, yra aktyvūs siekiant taikaus sprendimo, tačiau buvo ir neigiamų komentarų vertinant advokatų veiklą, nurodant atvejus, kai advokatas reikalingas skubiai arba, kai reikalingi keli advokatai bylose, o dėl jų užimtumo kitose bylose jie negali atvykti į planuojamus procesinius veiksmus (Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2020 metų veiklos ataskaita). Tačiau Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (toliau - VGTPĮ) įtvirtina valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kokybės, efektyvumo ir ekonomiškumo principus, kurie užtikrina asmens teisę į teisingą procesą. Be to, VGTPĮ 10 straipsnyje yra numatytos Lietuvos advokatūros pareigos siekiant užtikrinti kokybišką bei efektyvą teisinės pagalbos suteikimą, koordinuoti advokatų teikiamą teisinę pagalbą pagal antrinės teisinės pagalbos kokybės vertinimo taisykles bei tikrinti antrinę teisinę pagalbą teikiančių advokatų veiklos kokybę (Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas, 2005). Taigi atstovo pareiga yra suteikti kvalifikuotą teisinę pagalbą atstovaujамajam taip užtikrinant procese dalyvaujančioms šalims priklausančių teisių ir pareigų tinkamą įgyvendinimą. Nuo atstovo teisinių žinių ir teisinės kvalifikacijos priklauso ne tik proceso sėkmė, bet ir galimybė tinkamai įgyvendinti civiliniam procesui keliamus tikslus, tarp jų ir koncentruotumo principą (Barakauskas, *et al.*, 2020, p. 210). Taigi šalys daugeliu atveju gali ir nežinoti kokių priemonių imtis siekiant apginti savo pažeistas teises, todėl tokiu atveju tinkamai įgyvendinant rungimosi bei dispozityvumo principus ypatingai didelę reikšmę vaidina atstovavimo institutas, kuris padeda užtikrinti efektyvų civilinį procesą.

2.3. Bylos išnagrinėjimas per protingą terminą ir teismo pareiga tinkamai valdyti procesą

Civilinio proceso principai, tokie kaip koncentruotumo, ekonomiškumo, draudimo piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis įpareigoja šalis rūpintis proceso skatinimu, greitu bylos išnagrinėjimu, nevilkinti bylos, todėl šalys privalo visus įrodymus pateikti kuo anksčiau, kad byla būtų išnagrinėjama kuo operatyviau. Šie civilinio proceso principai, kartu ir šalių pareigos yra orientuotos į greitą ir efektyvų bylos išnagrinėjimą, o tai leidžia įgyvendinti ir EŽTK 6 straipsnyje numatytą nuostatą. Kaip jau buvo minėta, EŽTK 6 straipsnio 1 dalis numato kiekvieno asmens teisę, kad jo byla būtų išnagrinėta per kuo trumpesnę laiką. Tačiau terminas „per kuo trumpesnę laiką“ gali būti suprantamas kaip bylos išnagrinėjimas per protingą laiką. Todėl įstatymų leidėjas, įvardindamas „įmanomai trumpiausio laiko“ terminą, palieka teisę teismui pačiam spręsti, kokį terminą nustatyti, kad būtų teisingai ir tinkamai išnagrinėta byla ir pasiekti civilinio proceso tikslai, be to tokia pati teisė paliekama nustatant ir protingą terminą (Averkienė, 2015, p. 28). Tačiau kaip buvo minėta, nei Konvencija, nei nacionalinės teisės įstatymai nepaaiškina sąvokos ką reiškia bylos išnagrinėjimas per protingą laiką, bet galima teigti, jog šie terminai „per kuo trumpesnę laiką“ ir „per protingą laiką“ yra vartojami kaip sinonimai. Be abejo, įstatymų leidėjas galėtų numatyti maksimalų terminą per kurį teismas privalėtų išspręsti bylą, tačiau tokio termino nustatymas nebūtų efektyvi priemonė siekiant pagreitinti bylų nagrinėjimą, kadangi tai priklauso nuo daugelio objektyvių priežasčių.

Įstatymų leidėjo siekis nustatyti, kad byla būtų išnagrinėta per kuo trumpiausią, protingą laiką yra pagrįstas, kadangi tai padeda įgyvendinti teisę į teisminę gynybą bei pasiekti vieną iš svarbiausių civilinio proceso nustatytų tikslų – tai yra kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp byloje dalyvaujančių asmenų. Tačiau mokslinės literatūros analizė leidžia terminų reikšmę civiliniam procesui skirstyti į dvi grupes: jų vaidmenį įgyvendinant kai kuriuos civilinio proceso principus, t. y. teisę į teisminę gynybą, teisę į teisingą procesą bei proceso koncentracijos, ir jų įtaką efektyviam civilinės bylos nagrinėjimui (Averkienė, 2012, p. 1571). Todėl galima teigti, kad doktrinoje procesinių terminų reikšmė yra skirtingai apibrėžiama. Tačiau bylos išnagrinėjimas per protingą terminą reiškia, jog ginčas tarp šalių turi būti išspręstas operatyviai ir taip užkirstas kelias bylos vilkinimui, procesiniai veiksmai turi būti atliekami per kuo trumpesnę laiką.

Šalių aktyvumas procese gali skirtis, be to šalys gali piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis, taip pat įrodymų kiekis kiekvienoje byloje skirtingas, todėl sprendžiant ar byla buvo teismo išnagrinėta per protingą terminą galima tik įvertinus ir išanalizavus kiekvieną atvejį atskirai. Kadangi kaip jau buvo minėta, ne tik teismas privalo rūpintis proceso

skatinimu, bet ir pačios šalys, todėl tik nuo šalių priklausys kokią jos elgesio būdą pasirinks, pačios šalys turi įvertinti pateikiamų įrodymų svarbą bei jų pateikimą laiku. Tarp dalyvaujantiems byloje asmenims tenkančių pareigų, sudarančių proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principų turinį, yra įtvirtintas reikalavimas sąžiningai naudotis ir nepiktinaudžiauti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis, o šio procesinio reikalavimo nevykdymas, be kita ko, reiškia veikimą prieš operatyvų ir ekonomišką ginčo išsprendimą, o toks veikimas yra nesuderinamas su civilinio proceso tikslais, todėl proceso įstatyme yra įtvirtinti atitinkami teisiniai svertai, kurių paskirtis – eliminuoti ar sumažinti aptariamo procesinio reikalavimo nevykdymo neigiamus padarinius ir atgrasyti nuo tolesnių pažeidimų darymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Tai reiškia, jog teisiniai, ekonominiai, socialiniai santykiai tarp ginčo šalių atkuriami per įmanomai trumpiausią laiką, o tai leidžia šalims greičiau pasiekti civilinio proceso keliamus tikslus, kadangi kitu atveju dėl pernelyg užvilkinato proceso šalims teisme nagrinėtas klausimas gali tapti nebeaktualus.

Kalbant apie bylos išnagrinėjimą per protingą terminą svarbu aptarti ir teismo teises bei pareigas, kurios atsispindi civilinio proceso principuose. Teismas turi veikti taip, jog byla būtų išnagrinėta ne tik greitai bei operatyviai, tačiau teismas turi priimti ir teisingą sprendimą, kuris būtų priimtinas skirtingoms proceso šalims. Todėl siekiant suderinti šiuos du skirtingus tikslus, teismo vaidmuo yra ypatingai svarbus, kadangi jis turi elgtis aktyviai, padėti šalims, kad jos aiškiai suformuluotų savo reikalavimus bei pateiktų koncentruotai reikalingus įrodymus, todėl teismo vaidmuo yra neatsiejamas nuo civilinio proceso principų. Be to, Konstitucijos 5 straipsnyje yra įtvirtintas valdžių atskyrimo principas, kuris numato, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo taip pat ir teismas. Taip pat ir CPK šis principas yra įtvirtintas, kuris numato, jos teisingumą vykdo tik teismai, vadovaudamiesi lygybės įstatymui ir teismui principu. Iš principo, šių nuostatų įtvirtinimas gali atrodyti kaip formalus reikalavimas užtikrinantis, kad sprendimus priimtų tik valstybės įgaliojtas subjektas, kita vertus teismų praktikoje yra įtvirtinta, kad Konstitucijos 109 straipsnis įpareigoja teismus siekti, kad sprendimai būtų ne vien teisėti, bet ir teisingi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje). Reikia atkreipti dėmesį, jog visuomenės poreikiai nuolatos vystosi bei kinta, todėl ir teisinis reguliavimas turi vystytis kartu, tačiau gali pasitaikyti tokių atvejų, kad kai kyla ginčas tarp šalių, neįmanoma jo išspręsti, kadangi tokie šalių santykiai nėra teisiškai sureguliuoti, kai įstatymas nenumato atitinkamos teisės gynimo ar išsprendimo tvarkos. Todėl teismas remiantis vien tuo, jog tokie santykiai nėra sureguliuoti, kad yra atitinkamos teisinio reguliavimo spragos, negali elgtis formaliai ir atsisakyti išspręsti ginčą tarp šalių.

Atkreiptinas dėmesys, kad bylos išnagrinėjimas yra ypatingai susijęs su materialinės tiesos nustatymu per kuo įmanoma trumpiausią laiką, o tai reiškia, kad visos aplinkybės bei detalės, liudytojų bei trečiųjų asmenų parodymai turi būti išnagrinėti bei įvairūs rašytiniai įrodymai turi būti surinkti per kuo trumpesnę laiką, kad būtų galima kuo tiksliau atkurti visas bylos aplinkybes ir kuo tiksliau nustatyti tiesą byloje. Kita vertus teismas turi užtikrinti teisėjo vadovavimo procesui principo laikymąsi, šis principas įtvirtina pareigą rūpintis tinkamu bylos išnagrinėjimu. Nagrinėjamoje byloje susiklostė tokia situacija, kai ieškovui 2018 m. gruodžio 19 d. pateikus prašymą sudaryti jam galimybę atsiliepti į atsakovo pateiktus papildomus įrodymus bei pateikti papildomus įrodymus, paneigiančius atsakovo pateiktus įrodymus, ir tuo tikslu atidėti bylos nagrinėjimą, paskiriant kitą teismo posėdį ne anksčiau kaip 2019 m. kovo 18 d., apeliacinės instancijos teismas jį išsprendė, atmesdamas šį ieškovo prašymą tik 2019 m. vasario 18 d. nutartimi, kuria išsprendė kartu ir ginčą tarp šalių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje). Kasacinis teismas konstatavo, jog tokiu būdu apeliacinis teismas sukėlė teisinį neapibrėžtumą bei netikrumą, tuo pačiu ir neužtikrino ieškovui galimybės išdėstyti savo poziciją dėl atsakovo pateiktų papildomų dokumentų bei pateikti papildomus įrodymus. Taip pat buvo nustatyta, kad apeliacinis teismas sukurdamas tokią teisinę situaciją ir nereaguodamas į ieškovo prašymą teismas pažeidė CPK 7 ir 8 straipsnių nuostatas, įtvirtinančias proceso koncentracijos, bendradarbiavimo, teisėjo vadovavimo procesui principus, iš kurių kyla teismo pareiga išnagrinėti proceso šalių ginčą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 02 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas nesudarydamas tinkamų galimybių šalims pateikti papildomus įrodymus gali neteisingai išspręsti bylą ir tokiu būdu pažeisti rungimosi bei teisės būti išklaustam principus.

Bylos išnagrinėjimui per kuo trumpiausią laiką turi įtakos ir procedūriniai veiksmai, teismo kaip institucijos, pavyzdžiui tinkamas šaukimų įteikimas byloje dalyvaujančioms šalims, kad šalys turėtų pakankamai laiko pasiruošti teisminiam procesui, ieškinio bei kitų procesinių dokumentų tinkamas įteikimas priešingoms šalims taip pat svarbus, jog šalys tinkamai pasiruoštų procesui, bei kiti įvairūs teismo organizaciniai veiksmai, tokie kaip civilinių bylų registravimas, bylų priskyrimas teisėjams, teisėjų darbo krūvio organizavimas taip pat svarbus sklandžiam bylos nagrinėjimui. Tačiau gali susiklostyti tokių situacijų, kai byloje dalyvaujančios šalys prašo atidėti bylos nagrinėjimą ar jį sustabdyti, tačiau kasacinio teismo jurisprudencijoje nurodyta, jog nepagrįstas civilinės bylos nagrinėjimas nedera su Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimais ir juos atitinkancia EŽTT praktika dėl teismo pareigos užtikrinti spartų procesą, be pagrindo užtesiamas bylos išnagrinėjimas neatitinka civilinio proceso tikslo kuo greičiau atkurti

teisinę taiką tarp šalių, civilinio proceso koncentruotumo principo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje). Be to, EŽTT bylos sustabdymo klausimu savo jurisprudencijoje yra nurodęs, kad pernelyg ilga proceso byloje trukmė neatitinka bylos išnagrinėjimo per trumpiausią laiką reikalavimo, todėl nacionalinis teismas neatleistas nuo pareigos užtikrinti bylos nagrinėjimą per protingą laiką ir kiekvienu atveju sustabdydamas bylą tol, kol bus išspręsta kita byla, nacionalinis teismas privalo tinkamai nustatyti šių bylų tiesioginį ryšį (EŽTT 2015 m. rugsėjo 3 d. sprendimas byloje *Bekerman prieš Lichtenšteiną*, Nr. 34459/10). Taigi teismai yra įpareigoti bylą išnagrinėti per kuo įmanoma trumpesnę laiką ir gali sustabdyti nagrinėjamą bylą tik tuomet kai yra tam pagrindas.

Taigi kaip jau buvo minėta, greitas bylos išnagrinėjimas dar nereiškia, jog teismo sprendimas bus teisingas, kadangi visi civilinio proceso principai yra svarbūs ir turi būti derinami tarpusavyje, taip pat turi būti laikomasi rungimosi, teisingumo, teisės būti išklaustyti bei kitų principų, todėl priimtas greitas sprendimas neturi nusverti proceso kokybės. Doktrinoje taip pat yra teigiama, kad naujai įtvirtinti civilinio proceso principai suponuoja visai kitokį įrodinėjimo naštos vykdymo teisinį reguliavimą, nei kad buvo iki naujo CPK įsigaliojimo, skatinantį pačias šalis rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, laiku ir rūpestingai, atsižvelgiant į proceso eigą, pateikti teismui įrodymus ir argumentus, kuriais grindžiami jų reikalavimai ar atsikirtimai. Tai reiškia, jog šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu bus pažeista ir tuomet, jeigu šalys netinkamai įgyvendins įrodinėjimo našta, tačiau civiliniame procese vyraujantys dispozityvumo bei rungimosi principai lemia, jog pačios dalyvaujančios procese šalys nusprendžia kokiomis priemonėmis gins savo pažeistas teises.

Teisingas bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką, nevilkinant proceso, reiškia mažesnę tikimybę, jog teismas turės taikyti atitinkamas priemones (baudas, nuostolių atlyginimo priteisimą ir kt.), kurių skyrimas ilgina bendrą bylos nagrinėjimą ir atitraukia nuo civilinio proceso tikslų – ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus ir kita (Averkienė, 2015, p. 45). Taigi atitinkamos procesinės priemonės civiliniame procese nustatytos ne tik dėl to, jog procese dalyvaujančios šalys nepiktnaudžiautų joms suteikiamomis teisėmis, tačiau kartu užtikrinamas efektyvus teismų sistemos reguliavimas. Doktrinoje teigiama, jog Lietuvos CPK situacija šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu srityje jau atitinka geriausius europinius pavyzdžius ir tai visų pirma lėmė aiškių civilinio proceso tikslų ir kai kurių naujų principų suformulavimas (Brazdeikis *et al.*, 2016b, p. 103). Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvoje civilinės bylos išnagrinėjamos gana per trumpą laiką lyginant

su kitomis ES šalimis, tą patvirtinta ir Europos Komisijos paskelbta 2020 m. Europos Sąjungos teisingumo rezultatų suvestinė, kuri rodo, jog Lietuva yra viena iš lyderiaujančių šalių Europoje pagal civilinių bylų išnagrinėjimo trukmę (The EU Justice Scoreboard, 2020). Teismų veiklos ataskaita patvirtina, jog bylos teismuose yra išnagrinėjamos gana sparčiai ir pirmosios instancijos teismuose vidutinė proceso trukmė nuo inicijuojančio bylą procesinio šalies dokumento pateikimo teismui iki baigiamojo teismo procesinio sprendimo priėmimo 2020 metais yra 92 dienos, kita vertus apygardų teismuose vidutiniškai civilinės bylos išnagrinėjamos per bene daugiau nei dvigubai ilgesnį laikotarpį, t.y. 2020 metais vidutiniškai išnagrinėta per 177 dienas (Lietuvos teismai veiklos rezultatai, 2020). Tačiau reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad dėl pirmos instancijos teismo sprendimų civilinėse bylose buvo paduoti 5074 skundai, tačiau iš jų tik apie 32 % buvo pakeisti ar panaikinti ir lyginant su visomis civilinėmis bylomis tik 1,01 % teismo sprendimas buvo pakeistas ar panaikintas iš visų išnagrinėtų civilinių bylų (Lietuvos teismai veiklos rezultatai, 2020). Todėl galima teigti, jog pasitikėjimas pirmosios instancijos teismo priimtais sprendimais yra gana didelis, todėl pirma instancija yra kaip pagrindinė bylos nagrinėjimo instancija, kadangi pagal statistinius duomenis matyti, jog apeliacija bei kasacija nėra dažnai naudojamos siekiant apskūsti pirmos instancijos teismo priimtą sprendimą. Remiantis 2020 m. birželio 22 d. Aukščiausiojo audito institucijos atlikta Valstybinio audito ataskaita dėl teismų sistemos, kurioje nustatyta, kad valstybė turėtų užtikrinti teisinių ir organizacinių prielaidų sukūrimą teisingumui vykdyti, tačiau audito rezultatai rodo, kad teismų sistemoje sudarytos ne visos reikiamos sąlygos, kad būtų užtikrintas efektyvus bylų nagrinėjimas, t. y. kad bylos būtų išnagrinėtos per kuo trumpiausią laiką, nepakenkiant priimamų sprendimų kokybei (Valstybinio audito ataskaita Teismų sistema, 2020). Be to, kaip tarptautinė teismų praktika rodo, jog greitą bei efektyvų bylos nagrinėjimą galėtų užtikrinti teismų specializacija. Specializacija dažnai suvokiama kaip priemonė pasiekti didesnę produktyvumą mažesnėmis sąnaudomis, tai ypač aktualu, jei ištekliai, naudojami produktui sukurti, yra riboti (Brazdeikis *et al.*, 2016b, p. 20). Teisėjų specializacija gali būti pasitelkiama kaip priemonė siekiant užtikrinti greitą bei efektyvų bylos nagrinėjimą, kokybišką sprendimą bei tokiu būdu būtų siekiama atpiginti bylų nagrinėjimą. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, jog teisėjų specializacijos galimybes riboja tai, kad dauguma apylinkių teismų rūmuose dirbančių teisėjų skaičius nesiekia nei 5. Todėl tokiu atveju būtų sudėtinga užtikrinti, jog teisėjas iš anksto nebūtų žinomas, kai būtų nagrinėjama atitinkamos kategorijos byla. Be to Valstybinio audito ataskaitoje yra nustatyta, jog teismuose, kuriuose yra ribotos sąlygos teisėjams specializuotis, neišnaudojama specializacijos teikiama nauda operatyviau nagrinėti bylas, formuoti

vienodą teismų praktiką ir didinti sprendimų stabilumą: teismuose, kuriuose specializacija nenustatyta, panaikintų ir į pirmąją instanciją iš naujo nagrinėti grąžintų civilinių bylų dalis 2018–2019 metais buvo ~15,5 proc. didesnė negu teismuose, kuriuose specializacija nustatyta (Valstybinio audito ataskaita Teismų sistema, 2020). Tokia statistika tik patvirtina, jog teisėjų specializacija užtikrina priimto sprendimo kokybę, taip pat tokiu būdu yra formuojama nuosekli teismų praktika, kadangi teisėjai, kurie specializuojasi būtent tam tikrose srityse, gali užtikrinti priimamų sprendimų vienodumą. Tačiau kita vertus, reikia paminėti, jog teisėjams, kurie specializuojasi tam tikrose atitinkamose srityse gali būti sudėtinga spręsti kompleksines bylas, kai žinių reikia ir kitose srityse. Taip pat daugumoje apylinkių teismų rūmuose nustačius teisėjų specializaciją gali kilti teisėjų nešališkumo problema, taigi atsižvelgiant į tai ar teisėjų specializacija galėtų prisidėti prie greito ir efektyvaus bylos išnagrinėjimo reikia įvertinti ir visas kitas aplinkybes, rizikas, kurios gali atsirasti įtvirtinus teisėjų specializaciją. Tačiau atsižvelgus į visas šias išdėstytas aplinkybes galima teigti, jog Lietuvos teismų sistema užtikrina, jog bylos būtų išnagrinėtos per protingą laiką tuo pačiu ir civilinio proceso efektyvumą.

2.4. Šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu ir pandemijos iššūkiai

Iki prasidedant karantino laikotarpiui Lietuvoje, teisminėje sistemoje jau buvo įtvirtinta galimybė bylas vesti nuotoliniu būdu, t. y. pasitelkiant vaizdo konferencijas ar kitokias elektronines priemones, tačiau ši galimybė nebuvo populiarus įrankis nagrinėti bylas. Nuotoliniu būdu teismas vesdavo bylas tik itin retais atvejais, pavyzdžiui kai bylos nagrinėjimo metu dalyvaujantis asmuo yra įkalinimo įstaigoje ar kitais atvejais. Kita vertus šia galimybe nebuvo naudojamosi taip pat ir dėl elektroninių technologijų trūkumo teismuose. Todėl galima teigti, jog karantino laikotarpis įpareigojo teismus sparčiai persiorientuoti ir prisitaikyti prie pasikeitusių sąlygų ir taip užtikrinti greitą bei efektyvų bylos nagrinėjimą, taigi bylos nagrinėjimas nuotoliniu būdu gali būti įgyvendinamas ne tik karantino laikotarpiu, pavyzdžiui dažnai pasirengimo stadijoje yra sprendžiami įvairūs organizaciniai klausimai, tokie kaip trūkstančių įrodymų surinkimas, įrodinėjimo našos paskirstymas bei kita, o jei byloje dalyvaujantys asmenys gyvena skirtinguose miestuose, jiems taip pat nėra patogu važiuoti į kitą miestą vien dėl to, jog būtų išspręsti tik organizaciniai klausimai, todėl bylos nagrinėjimas nuotoliniu būdu gali prisidėti prie koncentruotumo bei ekonomiškumo principų įgyvendinimo.

Byloje dalyvaujantys asmenys ne visuomet gali atvykti į teismo posėdžius, todėl tokiais atvejais svarbu numatyti galimybes tokiems asmenims dalyvauti teismo

posėdžiuose integruojant vaizdo konferencijų įrangą, taip kartu užtikrinant bylos išnagrinėjimą per protingą laiką ir neatidėti bylos neapibrėžtam laikui. Bylos nagrinėjimas nuotoliniu būdu yra ypač aktualus šiuo metu, kadangi apskritai nuotolinių posėdžių skaičius kiekvienais metais auga, t. y. 2019 m. nuotolinių teismo posėdžių buvo 2 612, o pavyzdžiui 2018 m. – 1 500, 2017 m. - 800. COVID-19 krizės ekonominis ir socialinis poveikis parodė, kad reikia stiprinti teisingumo sistemos atsparumą, visų pirma todėl, kad galima numatyti, jog bylų skaičius didės, o neveiksmingumas gali sukelti nepasitikėjimą teisingumo sistemomis ir tai gali tapti pretekstu netinkamoms teisingumo reformoms, darančios poveikį teisinei valstybei (2021-2030 m. Teisingumo sistemos plėtros programos projekto pagrindimas, 2020). Todėl atnaujintose rekomendacijose teismams dėl darbo organizavimo 2020 m. gruodžio 8 d. buvo įtvirtintas prioritetas teismo posėdžių formoms atsižvelgiant į saugumą bei siekiant bylą išnagrinėti per protingą laiką pirmiausiai nagrinėjant bylas rašytiniu būdu, žodiniu nuotoliniu būdu, žodiniu mišriu būdu ir tik tuomet žodiniu fiziniu būdu. 2020 m. gruodžio 28 d. šios rekomendacijos buvo atnaujintos ir jose buvo numatyta, kad visi kontaktiniai (fiziniai) teismo posėdžiai organizuojami tik išskirtiniais atvejais, kai jų negalima nukelti vėlesniam laikui (Rekomendacijos dėl COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) valdymo priemonių organizuojant teismų darbą, 2020). Taigi visi šie pokyčiai teismų sistemoje prisideda prie bylų išnagrinėjimo spartinimo, kita vertus iki pandemijos Lietuvoje bylos nagrinėjimas nuotoliniu būdu nebuvo tobulinamas ir ilgą laiką bylą vesti nuotoliniu būdu trukdė pakankamo kiekio techninių priemonių neturėjimas, tačiau karantino įvedimas Lietuvoje įpareigojo išspręsti šią situaciją. Visi aptarti ribojimai neatleidžia nuo pareigos tiek teismo, tiek byloje dalyvaujančių asmenų rūpintis proceso spartinimu siekiant, kad nebūtų pažeistos teisinio reguliavimo garantuojamos žmogaus teisės. Be to atlikta analizė parodė, jog 90 proc. (10 iš 11) apylinkės teismų, turinčių teismo rūmus, nuomone, vaizdo konferencijų įranga leidžia operatyviau nagrinėti bylas, užtikrinti saugesnę aplinką teismo proceso dalyviams, mažinti organizacinio darbo sąnaudas, taupyti valstybės lėšas (pvz., konvojavimo išlaidos), todėl turėtų būti įdiegta tiek centriniuose, tiek visuose teismo rūmuose (Rekomendacijos dėl COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) valdymo priemonių organizuojant teismų darbą, 2020). Kita vertus ir byloje dalyvaujančios šalys turi rūpintis, jog byla būtų išnagrinėta per kiek įmanoma trumpiausią laiką ir nepiktnaudžiauti šalyje įvestais ribojimais. Nagrinėjamoje byloje buvo nustatyta, jog atsakovas prašė atnaujinti prašymo dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo pateikimo terminą ir akcentavo, kad LR Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 207 nuo 2020 m. kovo 16 d. šalyje įvestą karantino režimą dėl epideminės COVID-19 (koronavirusinės infekcijos) situacijos, dėl ko šiuo laikotarpiu buvo apribotas judėjimas tarp valstybių, todėl atsakovas

negalėjo ginti savo procesinių teisių dėl šalyje paskelbto karantino režimo, nes negalėjo grįžti į Lietuvą (Klaipėdos apygardos teismo 2020 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje). Atsižvelgiant į tai, kad teismai turi galimybę organizuoti teismo posėdžius nuotoliniu būdu nebuvo pagrindo sutikti su atsakovu, kadangi jis nesilaikė pareigos rūpintis proceso skatinimu, koncentracijos bei kooperacijos principų.

Atkreiptinas dėmesys, kad ir šalių atstovai privalo rūpintis proceso skatinimu bei bylos išnagrinėjimu per kuo trumpiausią laiką, kadangi tai įpareigoja civilinio proceso principai, tokie kaip kooperacijos principas, kuris reiškia, jog šalys turi bendrauti tiek tarpusavyje tiek ir su teismu, ir tuo atveju jeigu šalies atstovas negali atvykti į teismo posėdį, jis privalo tinkamai bei laiku apie tai pranešti teismui. Byloje buvo nustatyta, jog parengiamojo posėdžio data turėjo įvykti 2020 m. gegužės 13 d. 9 val. apie kurią ieškovo atstovui buvo tinkamai pranešta, tačiau atstovas neatvyko į posėdį ir nepateikė jokių duomenų apie neatvykimą. Teismas paliko ieškinį nenagrinėtą apie kurią paskelbė 10 val., tačiau šalies atstovas išsiuntė teismui prašymą atidėti bylos nagrinėjimą po to kai ieškinys buvo paliktas nenagrinėtu, šiuo atveju teismas nurodė, kad advokatų kontoros darbo perkėlimas nuotoliniu būdu nesukliudė prašymą dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo elektroniniu paštu išsiųsti po to kai teismas ieškinį paliko nenagrinėtą, todėl nėra pagrindo išvadai, kad šalyje paskelbtus karantiną ir darbą organizuojant nuotoliniu būdu nebuvo įmanoma prašymą dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo ir jį patvirtinančius įrodymus pateikti ir iki parengiamojo teismo posėdžio pradžios (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi šalies atstovai taip pat turi laikytis koncentracijos bei ekonomiškumo principų per kuriuos yra įgyvendinama šalių pareiga rūpintis proceso skatinimu.

Auditorių vertinimu, siekiant didinti galimybes teisinius procesus organizuoti nuotoliniu būdu, būtina periodiškai vertinti turimą vaizdo konferencinę ir programinę įrangą bei nustatyti jų plėtros poreikį tarp teismų ir kitų valstybės institucijų ir taip būtų sudarytos sąlygos efektyviau organizuoti teisinius procesus, didinti teismų prieinamumą asmenims ir sumažinti valstybės lėšas (2021-2030 m. Teisingumo sistemos plėtros programos projekto pagrindimas, 2020). Apibendrinant galima teigti, jog pandemijos iššūkiai parodė, kad bylų nagrinėjimas nuotoliniu būdu ypatingai svarbus užtikrinant, kad bylų nagrinėjimas nebūtų sustabdytas, kadangi teisinių ginčų ir poreikis ginti savo teises nesumažėjo karantino metu. Be to nuotolinis bylų nagrinėjimas gali sumažinti bylinėjimosi kaštus, pavyzdžiui bylose su užsienio elementu, kadangi bylą nagrinėjant kitoje valstybėje šalis privalo pasirūpinti, jog jo teisės būtų apgintos, todėl transportavimo išlaidos gali nemažai kainuoti šalims. Taip pat technologinių priemonių pagalba teismai gali apklausti

nuotoliniu būdu asmenis, kurie negali dalyvauti teismo posėdyje, tokius kaip liudytojus ar nukentėjusiuosius, neįgaliuosius ar kitus asmenis kurie yra laisvės apribojimo įstaigose, todėl tokiu būdu taupomos valstybės lėšos bei tuo pačiu užtikrinamas greitas procesas. Visi šie institutai, kurie buvo aptariami šio darbo antroje dalyje padeda užtikrinti greitą bei efektyvą civilinį procesą derinant juos tarpusavyje kartu užtikrinant ir kokybišką civilinio proceso eigą. Atkreiptinas dėmesys, jog proceso normos gana greitai kinta, kadangi turi prisitaikyti prie besikeičiančios realybės, nes kitu atveju įstatymų leidėjo nustatytos procesinės normos taps neefektyvios. Tačiau nepaisant to, jog visur yra akcentuojamas proceso ekonomiškumas bei operatyvumas, tam numatant įvairius institutus, kurie padeda užtikrinti šiuos tikslus, vis dėl to nereikėtų pamiršti, jog pirmiausiai teismo priimtas sprendimas turi būti teisingas, tuo pačiu ir kokybiškas.

3. Šalies pareigos nesilaikymas rūpintis proceso skatinimu padariniai

Civilinio proceso teisė yra apsauginė teisės šaka, kurioje numatytos atitinkamos taisyklės siekiant užtikrinti veiksmingą ir efektyvų teisingumo sistemos funkcionavimą. Ne visuomet visi proceso dalyviai elgiasi sąžiningai, todėl šalių pareigos rūpintis proceso skatinimu nesilaikymas gali sukelti tam tikrus negatyvius reiškinius, tuo pačiu ir civilinio proceso nustatyti tikslai nebus pasiekti, jeigu šalys nesilaikys civiliniame procese įtvirtintų principų. Siekiant užtikrinti sklandžią civilinės bylos nagrinėjimo eigą būtina numatyti tam tikras priemones, kad būtų priimtas operatyvus bei teisingas teismo sprendimas. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, jog įstatyme numatytais priemonėmis nėra stengiamasi kaip nors nubausti ar pasmerkti asmenį, kuris nesilaiko įstatyme numatytų pareigų, šiomis priemonėmis bandoma užtikrinti efektyvią proceso eigą ir procese dalyvaujančių šalių tinkamą pareigų vykdymą. Apskritai, galima teigti, jog civilinio proceso teisė yra sukurta apginti materialines teises, kadangi materialinė teisė yra efektyvi tol, kol tarp šalių nekyla ginčas, tačiau šiam iškilus vien materialinės teisės nebepakanka, todėl civilinio proceso teisė, kaip tam tikra taisyklių visuma, padeda įgyvendinti materialinę teisę, tačiau ir civilinio proceso teisė taip pat gali būti pažeista, jeigu šių taisyklių nebus tinkamai laikomasi.

Įstatyme numatytos procesinės poveikio priemonės taikomos nebūtinai tik tuomet kai šalys piktnaudžiauja procesu ar sąmoningai veikia prieš greitą ir operatyvų bylos išnagrinėjimą. Šios priemonės gali būti taikomos ir tam, jog šalis paskatintų rūpintis civiliniu procesu bei greitu bylos išnagrinėjimu. Akivaizdu, kad civiliniame procese teismo taikomos procesinės poveikio priemonės yra gana skirtingos ir nebūtinai sietinos su kokiu nors procesiniu teisės pažeidimu, priešinga teisei veika (Brazdeikis, 2011, p. 210). Įstatyme numatytos procesinės pasekmės gali būti taikomos nepriklausomai nuo to, ar byloje dalyvaujančių asmenų elgesys būtų kvalifikuojamas kaip priešingas teisei ar ne. Šios procesinės priemonės gali būti taikomos kaip natūralus proceso eigos rezultatas. Be to, kasacinio teismo jurisprudencijoje yra išaiškinta, kad piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis yra teisės pažeidimas, t. y. civilinio proceso teisės tiesiogiai draudžiamas elgesys, už kurį nustatyta galimybė taikyti teisinę atsakomybę, todėl ne kiekvienas pareigos sąžiningai naudotis procesinėmis teisėmis nesilaikymo atvejis savaime reiškia teisės pažeidimą, galintį sukelti teisinės atsakomybės priemonių, nustatytų CPK 95 straipsnio, taikymą, t. y. ne kiekvienu atveju pareigos sąžiningai naudotis procesinėmis teisėmis nepaisymas vertintinas kaip teisės pažeidimas, bet tam tikrais atvejais gali būti įvertintas kaip netinkamas subjektinės teisės įgyvendinimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017

m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje). Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog draudimas piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis yra įtvirtintas ir LR Konstitucijos 28 straipsnyje, kuriame numatyta, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Byloje dalyvaujančios šalys piktnaudžiaudamos joms suteikiamomis procesinėmis teisėmis siekia, kad įstatyme įtvirtintos teisės normos bei principai būtų taikomi tik tai jų naudai, dėl to įstatymų leidėjo pareiga suregulmentuoti ir išaiškinti teisės normas taip, kad šalims būtų užkirstas kelias netinkamai remtis įstatyme įtvirtintomis šalių procesinėmis teisėmis. Teismo procesas yra viešoji valstybės paslauga, kurios išlaikymas didžiąja dalimi užgula visos visuomenės pečius, todėl makroprocesiniame lygmenyje valstybė, kaip visos visuomenės organizacijos forma, yra suinteresuota, kad bylos būtų nagrinėjamos kiek įmanoma teisingiau, t. y. operatyviai ir ekonomiškai atrandant tiesą byloje (Brazdeikis, 2011, p. 76). Kadangi bylinėjimasis yra bangus ir varginantis procesas, nenaudingas nei byloje dalyvaujančioms šalims nei pačiam teismui, eikvojantis tiek šalių laiką tiek lėšas, visos pastangos turi būti dedamos į greitą bei ekonomišką bylos išnagrinėjimą. Teismo procesas privalo vykti tik tuomet jei tai yra būtina, todėl šalys privalo elgtis sąžiningai ir bendradarbiauti, priešingas elgesys yra vadinamas piktnaudžiavimu civiliniu procesu ir todėl valstybė turi interesą kovoti su šiuo netinkamu elgesiu. Taigi, valstybė privalo turėti atitinkamas priemones, kurios turi būti įtvirtintos įstatyme siekiant atgrasyti šalis nuo piktnaudžiavimo civiliniu procesu. Teisminis procesas privalo vykti tik tuomet, jei tam yra teisinis pagrindas, kadangi asmenys negali kreiptis bet kada, jei tai nėra būtina. Šalių pareigos nesilaikymas rūpintis proceso skatinimu yra viena iš priežasčių kodėl teismo procesas tampa ilgas, o bylinėjimosi kaštai ženkliai išauga, todėl toks procesas gali būti beprasmiškas. Šalis nepagrįstai pareiškusi ieškinį teisme apsunkina teismus siekiant įgyvendinti teisingumo funkciją, taip švaistomi tiek šalių tiek teismo resursai. Pripažįstama, jog greičio principo užtikrinimas yra iššūkis, pasižymintis poreikiu apdairiai rinktis priemones, imantis neapgalvotų priemonių gali nukentėti kiti teisės į teisingą teismą aspektai, pavyzdžiui būti išklausytam, tinkamai informuotam apie proceso eigą ir panašiai (Baltrimas, 2013, p. 15). Todėl teismas taikydamas įvairias procesines priemones numatytas įstatyme turi elgtis apdairiai bei apgalvotai, jog nenukentėtų kiti civilinio proceso principai.

Civilinio proceso teisės doktrinoje įprasta teismo taikomas poveikio priemones (sankcijas plačiąja prasme) skirstyti į teisinės atsakomybės ir gynybos priemones (Brazdeikis, 2011, p. 209). Teisinės atsakomybės priemonės visuomet siejamos su kaltu, teisei priešingu elgesiu, o teisinės gynybos priemonės siejamos nebūtinai su teisės

pažeidimu, taigi pažymėtina, jog civilinio proceso kodekse įtvirtintos procesinės priemonės taip pat yra skirtingos. Šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu netinkamas vykdymas paprastai sukuria tam tikrus proceso pobūdžio padarinius – tai sprendimo už akių priėmimas ir teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus (Nekrošius, 2004, o. 74). Kaip jau buvo minėta, tik teismas turi diskreciją nuspręsti, ar dalyvaujančios byloje šalys pažeidžia pareigą rūpintis proceso skatinimu ar ne. Pripažinęs, kad kuri nors ginčo šalis pažeidė pareigą, teismas turi imtis tam tikrų procesinių priemonių – atsisakyti priimti šalių pateiktus įrodymus, priimti sprendimą už akių ar tam tikrais atvejais konstatavęs šalies piktnaudžiavimą procesu, skirti šaliai baudą arba nukrypti nuo bendrųjų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo šalims taisyklių (Brazdeikis *et al.*, 2016b, p. 78). Taigi toliau bus aptariamos šios civiliniame procese įtvirtintos priemonės siekiant užtikrinti, kad šalys laikytųsi pareigos rūpintis proceso skatinimu.

3.1. Baudos taikymo ypatumai

Byloje dalyvaujančioms šalims, kurios piktnaudžiauja joms suteikiamomis teisėmis ir nesilaiko pareigos rūpintis proceso skatinimu įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs procesines teisės normas taikyti tokiems asmenims nuobaudas. Nuobaudos, taikomos civiliniame procese, yra savarankiškų taikomų teisinių priemonių rūšis ir jos skirtos užtikrinti tinkamą procesą, nubausti piktnaudžiaujančius procesu ar kitaip trikdančius nenutrūkstamą ir kokybišką teismo darbą, atgrasyti asmenį nuo netinkamo elgesio procese, todėl teismas konkrečioje procesinėje teisės normoje įtvirtintą procesinę nuobaudą skiria asmeniui siekdamas ne jį nubausti, bet užkirsti kelią tolimesniam piktnaudžiavimui procesu, teismo negerbimui, proceso ekonomiškumo bei koncentruotumo principų pažeidimams (Bereikienė, Mazur, 2016, p. 8). Doktrinoje teigiama, jog baudos skyrimas yra viena iš efektyviausių priemonių kovojant su piktnaudžiavimu civiliniu procesu. Galimybė skirti piniginę baudą už pačias pavojingiausias, šiurkščiausias netinkamo procesinio elgesio apraiškas veikia prevenciškai, sudaro reikiamas prielaidas sklandžiai proceso eigai, teismo, kaip valstybės valdžios įstaigos, autoriteto išsaugojimui ir užtikrinimui, viešųjų visuomenės interesų, susijusių su efektyviu teisingumo sistemos funkcionavimu, palaikymui (Brazdeikis, 2011, p. 176). Baudos paskyrimas turi veikti kaip prevencinė priemonė skirta užtikrinti operatyvų bei ekonomišką bylos nagrinėjimą, taip pat siekiama užkirsti kelią šalims sąmoningai vilkinti teismo procesą, bei eikvoti tiek šalių tiek teismo laiką.

Pažymėtina, jog ne visos įstatyme įtvirtintos procesinės priemonės yra taikomos tik tuomet kai nustatomas atitinkamas teisės pažeidimas, t. y. ne visuomet šios priemonės taikomos kaip sankcijos už netinkamą šalių elgesį procese. Tačiau jeigu yra nustatoma, kad šalys piktnaudžiauja procesu, už tokį elgesį šalims turi būti nustatyta teisinė atsakomybė. Kadangi ne visuomet įstatyme įtvirtintos procesinės gynybos priemonės gali būti efektyvios kovojant su netinkamu šalių elgesiu, todėl iškyla būtinybė taikyti veiksmingesnes priemones, ir viena iš jų yra pinigine bauda.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismų pareiga vykdyti teisingumą yra finansuojama iš valstybės biudžeto, kurios resursai yra riboti, taigi visa visuomenė yra suinteresuota į šių lėšų efektyvų panaudojimą ir operatyvų bei teisingą ginčų išnagrinėjimą teisme. Todėl ir baudos, kurios skiriamos už piktnaudžiavimą civiliniu procesu yra sumokamos iš valstybės biudžetą. Kaip jau buvo minėta, šalių ginčas sprendžiamas teisme tik tada kai tai būtina, todėl šalys negali kada nori perkelti savo ginčo į teismą, siekiant tik pasibylinėti, šalys privalo laikytis civiliniam procesui keliamų tikslų. Natūralu, kad teismas gali skirti baudą už tai, jeigu šalys nepaiso civilinio proceso keliamų tikslų bei nesilaiko dalyvaujančių procese šalims keliamų pareigų. Reikia paminėti ir tai, jog dažnu atveju reikalaujamas žyminio mokesčio sumokėjimas gali ir nedengti sąnaudų reikalingų teisingumo vykdymui, todėl valstybė turi būti suinteresuota į efektyvų lėšų paskirstymą. Be to, iš procese dalyvaujančios šalies, kuri piktnaudžiauja civiliniu procesu, kita šalis gali prašyti atlyginti nuostolius patirtus dėl netinkamo piktnaudžiaujančios proceso šalies elgesio, todėl baudos skyrimas už pareigos rūpintis proceso skatinimu nesilaikymą atlieka ir kompensacinę funkciją. Išlaidų paskirstymas taip pat gali būti taikomas ir kaip procesinė sankcija už netinkamą elgesį ir piktnaudžiavimą teisminiame procese, įdomu yra tai, kad tokiu atveju yra įmanomas išlaidų priteisimas net ir pralaimėjusiai šaliai (Vargo, 1993, p. 75). Todėl doktrinoje yra teigiama, jog bauda už piktnaudžiavimą procesu atlieka tris pagrindines funkcijas: prevencijos, nubaudo ir dalies visuomenės išlaidų atlyginimo, kurios dėl netinkamo procesinio elgesio yra nepagrįstai išseikvojamos. Atsižvelgiant ir į tai, jog Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijose nustatyta, jog kai šalis pradeda aiškiai nepakankamai pagrįstą teisminį procesą arba veda teismo procesą nesąžiningai ir akivaizdžiai piktnaudžiauja procedūra, turėdamas aiškų tikslą vilkinti teisminį nagrinėjimą, teismas, be kita ko, turi turėti galią, kur tinkama, skirti pinigine baudą (Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos, 1984). Taigi ir Lietuvos civilinio proceso kodekse yra įtvirtinta nemažai procesinių normų, kurios numato teisę skirti pinigines baudas už netinkamą šalių elgesį procese.

Viena iš tokių priemonių yra įtvirtinta CPK 95 straipsnyje piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis pasekmės. Atkreiptinas dėmesys, jog nuo 2011 m. įsigaliojęs pakeitimas 2 dalyje kurioje numatyta, kad teismas nustatęs piktnaudžiavimo atvejus, gali paskirti dalyvaujančiam asmeniui iki penkių tūkstančių eurų baudą, iki 50 procentų iš šios baudos gali būti skiriama kitam dalyvaujančiam byloje asmeniui. Tokiu būdu Lietuvos civilinio proceso įstatyme buvo įtvirtintas grynai procesinis teisinis instrumentas – privati bauda, kuria iš dalies gali būti atlyginami nukentėjusiosios nuo piktnaudžiavimo šalies praradimai, jai padaryta žala, todėl toks įstatymų leidėjo sprendimas yra sveikintinas (Brazdeikis, Valančius, 2011, p. 1478). Kadangi anksčiau bauda visuomet buvo mokama į valstybės biudžetą, todėl baudos taikymas visiškai neturėjo jokios įtakos kitų procese dalyvaujančių dalyvių atžvilgiu. Šiuo metu, kai atitinkamos baudos dalis gali būti skiriama ir kitiems proceso dalyviams, todėl jie yra suinteresuoti taip pat teikti prašymus dėl jos paskyrimo.

Teismų praktikoje įtvirtinta, jog CPK 95 straipsnyje yra reglamentuojami ne tik piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis pasekmės, bet ir piktnaudžiavimo pagrindai, kurie yra savarankiški ir jie nėra būtinoji vienas kito taikymo sąlyga – piktnaudžiavimui konstatuoti pakanka vieno ar kito pagrindo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau civilinio proceso kodeksas nėra įtvirtinęs konkrečių objektyvių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima įvertinti ar procese dalyvaujančios šalies elgesys yra kvalifikuotinas kaip piktnaudžiavimas procesu. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis CPK 95 straipsnio prasme yra siejamas su nesąžiningu nepagrįsto ieškinio ar kito procesinio dokumento pareikimu ir sąmoningu veikimu prieš teisingą ir greitą bylos išnagrinėjimą ir išsprendimą. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje). Kadangi nėra įstatyme įtvirtintų atitinkamų taisyklių nustatant piktnaudžiavimo atvejus, todėl nagrinėjant kiekvieną konkrečią bylą teismas turėtų atskirai vertinti pagal individualias aplinkybes ar buvo piktnaudžiaujama procesinėmis teisėmis. Kasacinio teismo praktikoje taip pat pažymėta, kad neigiami piktnaudžiavimo padariniai gali pasireikšti ne tik turtine žala, bet ir normalios proceso eigos sutrikdymu, dėl kurio, pavyzdžiui, tenka atidėti teismo posėdį ar padaryti pertrauką, nepateisinamu teismo ir šalių laiko eikvojimu svarstant piktnaudžiavimo teise pateiktus prašymus, byloje dalyvaujančio asmens neigiamai išgyvenimais ir kita jo neturtine žala, atsirandančio dėl procesinio piktnaudžiavimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Todėl tam, kad atitinkamas elgesys būtų pripažįstamas kaip piktnaudžiavimas, turi būti išimtiniai atvejai, kai byloje dalyvaujančių asmenų elgesys akivaizdžiai neatitinka civilinio proceso tikslų. Kita vertus

doktrinoje sutinkama nuomonių, jog baudos skyrimas nėra itin efektyvi priemonė užtikrinti greitą civilinį procesą, nors ji vertinama kaip prevencinė priemonė, tačiau jeigu reikėtų bylos nagrinėjimą atidėti, baudos skyrimas atidėjimo nepašalintų taip neišspręsdamas kitų procesinių veiksmų išpildymo klausimo. Taip pat teisės doktrinoje nurodoma, jog gali būti sunku įrodyti patirtus nuostolius dėl piktnaudžiavimo, todėl galima sutikti nuomonių, jog baudos taikymas nėra pakankamai efektyvi prevencinė priemonė prieš piktnaudžiavimą.

3.2. Sprendimas už akių

Sprendimo už akių institutas tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra vertinama kaip pakankamai efektyvi priemonė siekiant užkirsti kelią bylų vilkinimui. Kita vertus reikia pridurti, jog procese dalyvaujančioms šalims turi būti garantuojama teisė į tinkamą gynybą, todėl gali kilti diskusijų dėl to, ar tinkamai bus užtikrinamos procesinės teisės pasyviajai proceso šaliai. Tačiau tokiu būdu procese dalyvaujančios šalys yra skatinamos būti aktyvios, nevilkinti bylos nagrinėjimo bei rūpintis proceso skatinimu, kadangi kitu atveju joms gali kilti neigiamos pasekmės, nes priėmus sprendimą už akių yra atliekamas tik formalus įrodymų vertinimas. Todėl sprendimas už akių nėra klasikinė ir įprasta teisingumo įgyvendinimo forma, sprendimas už akių yra vienos iš ginčo šalių netinkamo, pasyvaus elgesio padarinys (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje). Viena iš priežasčių kodėl negalima įgyvendinti koncentracijos principo tai šalių pasyvumas civiliniame procese, konkrečiai kai neatvyksta į teismo posėdį arba nepateikia procesinių dokumentų per nustatytą laikotarpį, todėl sprendimo už akių institutas yra veiksminga priemonė skatinanti šalis rūpintis proceso skatinimu, bei užtikrinanti proceso operatyvumą. Tačiau, kaip jau buvo minėta, tarp civilinio proceso principų reikia išlaikyti pusiausvyrą, kadangi be proceso operatyvumo svarbūs ir kiti principai, tokie kaip teisė būti išklaustam, dispozityvumo, rungimosi principai. Be to, Konstitucinis teismas buvo pažymėjęs, jog spręsdamas dėl CPK nuostatų, nustatančių sprendimo už akių institutą, konstatavo, kad sprendimo už akių priėmimas – tai specifinis ginčų civilinėje byloje sprendimo būdas, kai vienai iš proceso šalių nusišalinus nuo dalyvavimo nagrinėjant bylą (pvz.: atsakovui arba ieškovui neatvykus į teismo, kuriame turi būti nagrinėjama civilinė byla, posėdį, atsakovui nepateikus atsiliepimo į ieškinį) ši byla yra nagrinėjama ir sprendimas yra priimamas nedalyvaujant tai šaliai, todėl pažymėjo, kad sprendimo už akių priėmimo institutu siekiama sudaryti teises prielaidas civiliniame procese įgyvendinti *inter alia* ekonomiškumo ir koncentracijos principus (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas). Taigi šiuo institutu siekiama neleisti šalims

vilkinti proceso ar piktnaudžiauti joms suteikiamomis teisėmis ir taip yra užtikrinamas koncentruotumo principas civiliniame procese. Šalis turi pareigą rūpintis proceso skatinimu ir šios pareigos nesilaikymo atveju civiliniame procese dalyvaujanti šalis rizikuoja prarasti jai suteiktą teisę būti išklaustyta.

Sprendimą už akių teismas gali priimti tik tada, kai kyla procesinės prielaidos jį priimti ir tuomet įvertina pateiktus faktus bei atlieka formalų jų tyrimą. Tačiau teismo sprendimas už akių ne visais atvejais turi būti priimtas, kadangi gali būti tokių situacijų, kai pateikti vienos šalies įrodymai yra priešaringi bei sudėtingi, todėl šiuo atveju teismas turi atsisakyti priimti sprendimą už akių bei nagrinėti bylą įprastine tvarka. O tai reikštų, kad pateikti įrodymai yra nagrinėjami iš esmės, o ne formaliai juos įvertinus. Kasacinis teismas, aiškindamas teismo sprendimo už akių institutą įtvirtinančias proceso teisės normas, yra pasisakęs, kad teismo sprendimo už akių instituto specifika ir tikslai lemia, kad šalis, dėl kurios priimtas toks sprendimas, negali jo skųsti nei apeliacine, nei kasacine tvarka, tačiau teismo sprendimo už akių priėmimas nėra teisinė sankcija teismo posėdyje nedalyvaujančiai šaliai, o tik viena iš priemonių proceso koncentruotumo principui įgyvendinti, todėl ji turi būti suderinama su pagrindiniu civilinio proceso tikslu – teisingu bylos išnagrinėjimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Be to, teisės doktrinoje yra teigiama, jog gali pasirodyti, kad sprendimo už akių tikslas – nubausti bylos šalį, tačiau sprendimas už akių nėra sankcija, o tik tolimesnė proceso eiga, jei šalis nepasinaudojo savo procesinėmis teisėmis (Laužikas, 2005, p. 177). Taigi šį institutą teismas gali taikyti ne tik tuomet kai šalis piktnaudžiauja civiliniu procesu ir sąmoningai siekia vilkinti bylos nagrinėjimą, tačiau ir tokiu atveju kai šalis elgiasi pasyviai ir nesistengia siekti greito bylos išnagrinėjimo, todėl tokiu atveju nebūtinai turi būti nustatytas teisės pažeidimas. Sprendimo už akių institutas įtvirtintas ne kaip priemonė nubausti, o kaip prevencinė priemonė skatinti šalį rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, todėl šio instituto tikslai sudaro prielaidą, jog civilinis procesas būtų operatyvus bei efektyvus.

Taigi jau nuo 2017 m. liepos 1 d. įsigalioję pakeitimai dėl sprendimo už akių instituto prisidėjo prie šalių pareigos rūpintis proceso skatinimo užtikrinimo, kadangi šiuo institutu siekiama išlaikyti balansą tarp operatyvaus civilinio proceso bei pasyvių bylose dalyvaujančių šalių. Pavyzdžiui, CPK 285 str 2 d. neliko nuostatos, jog sprendimą už akių galima priimti tik tuomet kai yra pateikti tik vienos šalies įrodymai, tokia įtvirtinta nuostata susiaurino instituto taikymo galimybę. Taip pat kita nuostata, kuri anksčiau nebuvo įtvirtinta numatyta CPK 285 str 3 d. 4 p., jog kai atvykusios (ar procesinį dokumentą pateikusios) šalies nurodytos aplinkybės ir jos pateikti bei nurodyti įrodymai kelia rimtų abejonių. Ši nuostata leidžia teismui užtikrinti efektyvų civilinį procesą, kadangi teismas

matydamas, jog šalys piktnaudžiauja procesu ir reiškia nepagrįstus ieškinius gali netenkinti prašymo priimti sprendimą už akių. Tačiau, kaip buvo minėta, šiuo institutu nesiekama procese dalyvaujančių asmenų nubausti už netinkamą procesinių teisių vykdymą, taip bandoma užtikrinti efektyvią proceso eigą bei skatinti šalis rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu. Tačiau tam, jog sprendimas už akių taptų veiksminga priemone įstatymų leidėjas buvo įpareigotas atlikti tam tikrus pakeitimus šio instituto.

3.3. Teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus

Dalyvaujančioms procese šalims netinkamai įgyvendinus pareigą rūpintis proceso skatinimu teismas gali taikyti tam tikras procesines priemones ir viena iš jų taip pat yra ir teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus. Doktrinoje teigiama, jog teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus gali būti laikoma viena iš pačių didžiausių CPK naujovių, padedančių užtikrinti tinkamą šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu ir proceso koncentruotumo principo įgyvendinimą (Barakauskas, *et al.*, 2020, p. 397). Ši teismo teisė yra reglamentuojama CPK 181 straipsnyje, kurios taikymas padeda užtikrinti taip pat ir greitumo bei ekonomiškumo principus. Tai reiškia, jog jei dalyvaujanti byloje šalis, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, įrodymus pateikia ne laiku, kartu pažeidžia ir pareigą rūpintis proceso skatinimu, tačiau tokio procese dalyvaujančio dalyvio elgesio negalima visais atvejais traktuoti kaip piktnaudžiavimo procesu. Kadangi tuo atveju kai šalis elgiasi pasyviai ir nesidomi procesu, ji tiesiog neįgyvendina savo procesinių teisių, tačiau kitu atveju kai proceso dalyvis sąmoningai neteikia įrodymų, arba teikia įrodymus pavėluotai siekdamas kitų tikslų, pavyzdžiui, užvilkti bylos nagrinėjimą, tuomet toks šalies elgesys turėtų būti traktuojamas kaip piktnaudžiavimas procesu.

Reikia pažymėti, kad teismas turi teisę, bet ne pareigą atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus, tačiau įvertinti ar įrodymai yra pateikiami pavėluotai ar ne gali įvertinti tik teismas, atsižvelgęs į konkrečias bylos aplinkybes. Tačiau atsižvelgiant į tai kad EŽTK 6 str. yra įtvirtinta asmens teisė, jog byla būtų išnagrinėta per protingą laiką, tačiau jei teismas priims pavėluotai pateiktus įrodymus, taip bus pažeidžiama sąžiningo proceso dalyvio teisė įtvirtinta EŽTK 6 str. Taigi teisės doktrinoje vyrauja ir kitokia pozicija, kad turėtų būti atsisakyta vertinamojo pobūdžio sąvokų, sudarančių prielaidas pažeisti proceso koncentruotumo, ekonomiškumo principus, vartojimo, o šalis, kuri per įstatymo ar teismo nustatytą terminą nepateikė įrodymų, teismui turėtų būti nustatyta pareiga, o ne teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus, išskyrus atvejus, jeigu įrodymai negalėjo būti pateikti dėl objektyvių nuo šalies nepriklausančių priežasčių (nėra šalies kaltės)

(Terebeiza, 2010, p. 307). Civilinio proceso įstatymo nuostatose yra įtvirtinta, kad visi įrodymai turi būti surinkti pasirengimo stadijoje, todėl pasibaigus šiai stadijai teismas gali pasinaudoti teise atsisakyti priimti įrodymus. Tačiau kasacinio teismo jurisprudencijoje yra įtvirtinta, kad teismas, įgyvendindamas šią savo teisę, naudojasi tam tikra diskrecija, tačiau ir ši diskrecija nėra absoliuti – ją pirmiausia riboja būtinybė įvertinti, ar, priėmus vėliau, negu nurodo proceso įstatymas, pateiktus įrodymus, nebus užvilktas bylos nagrinėjimas (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas vertindamas ar įrodymai pateikiami laiku turi vadovautis koncentruotumo bei ekonomiškumo principais, atsižvelgti ar šalis pateikianti įrodymus laikosi pareigos rūpintis proceso skatinimu, taip pat ar pateikiami įrodymai neužvilkins bei nepraligins bylos nagrinėjimo. Doktrinoje yra teigiama, jog esminio proceso vilkinimo doktrina yra privaloma sąlyga, kadangi vargu ar galėtume kalbėti apie socialinį civilinį procesą, jeigu tokia teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus nebūtų dėl to varžoma ir teismas galėtų ją įgyvendinti vien konstatavęs patį bylos nagrinėjimo vilkinimo faktą, visiškai neatsižvelgdamas, kiek priėmus pavėluotai pateiktus įrodymus pailgėja bylos nagrinėjimas – dešimčia minučių ar dviem mėnesiais (Valančius *et al.*, 2005, p.15). Todėl atkreiptinas dėmesys, kad galimi ir toki atvejai, kai dalyvaujančios procese šalys pateikia pavėluotai įrodymus, tačiau jų priėmimas sutrumpintų bylos nagrinėjimo laiką, kadangi nauji įrodymai gali atskleisti atitinkamas bylos detales, kurios neleido tinkamai išnagrinėti bylos. Bet kuriuo atveju reikia atsižvelgti ir į tai kokia yra visos bylos nagrinėjimo trukmė ir pagal tai galima spręsti ar pateikti įrodymai esmingai užvilktų bylos nagrinėjimą ar ne, taip pat, ar dėl naujų įrodymų pateikimo būtina atidėti nagrinėjamą bylą, kadangi galbūt priešinga šalis taip pat turės papildomų įrodymų siekiant paneigti naujų įrodymų pagrįstumą, todėl tik teismas gali nuspręsti, ar naujai pateikti įrodymai užvilktų bylos nagrinėjimą ar ne.

Teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus negali būti tapatinama kaip procesinė sankcija, šiuo atveju byloje dalyvaujanti šalis yra verčiama būti aktyvi bei rūpintis proceso skatinimu įrodymus pateikiant laiku. Taigi teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus yra galimas proceso tęsimo variantas, bet ne procesinė sankcija ir jeigu šia galimybe šalis nepasinaudoja, įstatymas numato, kaip procesas vyksta toliau, ir drauge užtikrina proceso koncentruotumo principo įgyvendinimą (Nekrošius, 2002, p. 94). Kadangi teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus nėra procesinė sankcija, todėl už šios pareigos nevykdymą šalims nėra taikoma jokia teisinė atsakomybė, o tai yra proceso tęstinumas, kadangi įstatymas turi užtikrinti tolimesnę

procesu eiga. Civilinio proceso tikslai bus įgyvendinti jei procese dalyvaujančios šalys tinkamai įgyvendins savo procesines teises ir taip bus priimtas teisingas teismo sprendimas.

Atkreiptinas dėmesys, jog šis institutas prisideda prie bylos išnagrinėjimo per protingą laiką kartu užkertama kelią šalims piktnaudžiauti joms suteikiamomis procesinėmis teisėmis, tačiau juo teismas pasinaudoja retais atvejais. Teigiama, jog vis dar yra gana paprasta pateikti tam tikrus įrodymus jau teismo posėdžio metu tikintis, kad jie bus teismo priimti ir tokiu būdu teismo posėdis paprastai atidedamas ir taip užvilkinamas visas bylos nagrinėjimas (Brazdeikis *et al.*, 2016a, p. 78). Viena vertus, teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus yra efektyvi priemonė siekiant užtikrinti greitą ir operatyvų bylos išnagrinėjimą, tačiau kita vertus, šia priemone nėra dažnai naudojama. Teisėjų vykusiame apklausoje buvo padaryta išvada, kad dažniausiai atsisakymas priimti pavėluotai pateiktus įrodymus yra pagrindas teikti apeliacinį skundą, ir tada apeliacinės instancijos teismas panaikina pirmosios instancijos teismo sprendimą, nes neatskleista bylos esmė, ir priima tuos įrodymus, todėl iš pirmosios instancijos teisėjų atsakymų susidaro įspūdis, kad jie matytų atsisakymo priimti pavėluotai pateiktus įrodymus prasmę, tačiau baimindamiesi, kad bus panaikintas teismo sprendimas, vėliau apsisprendžia priimti tokius įrodymus ir kažkiek užvilkti bylos nagrinėjimą (Brazdeikis *et al.*, 2016a, p. 90). Kita vertus, bylos nagrinėjime dalyvaujančios šalys yra suinteresuotos pateikti tik tuos įrodymus, kurie patvirtintų jų paaiškinimus, todėl ne visi įrodymai gali būti naudingi, o kaip tik priešingai, gali patvirtinti, kad priešinga šalis yra neteisi. Šiuo atveju šalys, užuot pateikusios visus reikšmingus įrodymus teismui, jog šis greitai bei teisingai išnagrinėtų bylą, gali juos paslėpti ar net sunaikinti, kad teismui jie nebūtų pasiekiami. Nors CPK yra įtvirtinta, jog teismas priima sprendimą tik tuomet kai įvertina visus byloje esančius įrodymus, tačiau *contra spoliatorem* doktrina leidžia teismui priimti sprendimą jei byloje nėra pateikti visi reikalingi įrodymai. Teisės doktrinoje išskiriamos dvi sąlygos, kurios leidžia teismui atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus, t. y. pavėluotas įrodymų pateikimas, tačiau teismas turi įvertinti ar šalis tikrai pažeidė pareigą rūpintis proceso skatinimu ir negalėjo įrodymų pateikti anksčiau įvertinant nepateikimo priežastis bei šalies kaltę, jog pati šalis sąmoningai savo elgesiu neteikė įrodymų į bylą taip siekdama užvilkti proceso nagrinėjimą. Taigi galima teigti, jog teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus yra natūralus proceso tęstinumas įgyvendinanti greitą bei efektyvų civilinės bylos nagrinėjimą bei turėtų būti vertinamas kaip pareigos nesilaikymo rūpintis proceso skatinimu padarinys.

IŠVADOS

1. Šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu yra viena iš prielaidų siekiant užtikrinti efektyvų civilinį procesą bei bylos nagrinėjimą. Šios pareigos laikymasis tiesiogiai susijęs su koncentracijos, ekonomiškumo, greitumo bei kitais civilinio proceso principais, kurie padeda įgyvendinti vieną iš civiliniame procese numatytų tikslų – greitą ir efektyvą civilinės bylos išnagrinėjimą. Nagrinėtos teismų praktikos bei teisės doktrinos analizė leidžia daryti išvadą, jog civiliniame procese bylų nagrinėjimas turi vykti efektyviai bei greitai, kadangi kitu atveju bus pažeista viena esminių įtvirtintų žmogaus teisių – teisė į teisingą teismą, o tai gali sukelti nepasitikėjimą teismų sistema. Todėl siekiant išvengti bet kokių teisės pažeidimų, sąmoningų teismo proceso vilkinimų įstatymuose yra įtvirtinti atitinkami principai, kurie įpareigoja visus civilinio proceso dalyvius siekti greito bei efektyvaus bylų išnagrinėjimo.

2. Atsižvelgiant į visuomenės teisinės kultūros siekį bylas išnagrinėti per protingą laiką CPK numatyti įvairūs institutai, kurie padeda tiek šalims, tiek teismui civilines bylas išnagrinėti greitai ir teisingai bei užkirsti kelią vilkinti procesą. Pasirengimo stadijoje numatytos gana griežtos taisyklės, taigi šioje stadijoje privaloma iki galo suformuoti reikalavimus bei išsiaiškinti visas reikšmingas aplinkybes, tinkamas pasiruošimas šioje stadijoje lemia, jog procesas pirmos instancijos teisme bus vykdomas sklandžiai ir užtikrins operatyvų procesą. Atstovavimo institutas taip pat atlieka svarbų vaidmenį, kadangi padeda teismui suprasti šalių ketinimus ir šalims suprasti civilinio proceso taisyklės, taip užtikrindamas efektyvų bei greitą civilinės bylos nagrinėjimą. Be to įvertinus tiek Europos Sąjungos atliktą statistiką, tiek Lietuvos teismų veiklos rezultatus bei kitus šaltinius galima daryti išvadą, jog Lietuvos teismų sistema įgyvendina civilinio proceso principus bei bylas sprendžia per protingą terminą, nors COVID-19 pandemija parodė, jog yra svarbu paspartinti reformų priėmimą dėl civilinio proceso skaitmeninimo, prisitaikant prie dabartinių pokyčių. Taigi visi šie išvardinti aspektai, kurie padeda bylas išnagrinėti efektyviai per protingą terminą sudaro šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu turinį.

3. Įstatymų leidėjo pareiga sureglamentuoti teisinius santykius tarp šalių taip, jog civilinis procesas vyktų sklandžiai ir efektyviai, todėl šiame darbe buvo nagrinėjamos šios klasikinės priemonės, padedančios užtikrinti tinkamą civilinės bylos nagrinėjimą: Bauda, sprendimas už akių ir teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus. Reikia pažymėti, jog šios procesinės priemonės yra taikomos, ne tik tuomet kai teismas konstatuoja jos buvo teisės pažeidimas, tačiau jos gali būti panaudojamos ir kai teismas siekia šalis paskatinti rūpintis civiliniu procesu, jog byla būtų išnagrinėta kuo greičiau bei

būtų priimtas teisingas sprendimas. Pažymėtina, jog bauda yra bene labiausiai paplitusi priemonė, kuri taikoma kai šalys piktnaudžiauja civiliniu procesu bei ja siekiama būsimumo proceso dalyvius atgrasyti nuo tokio elgesio, todėl teisės doktrinoje išskiriama kaip gana veiksminga priemonė. Sprendimo už akių institutas taip pat įpareigoja šalis rūpintis procesu, juo domėtis ir taip siekiama užkirsti kelią jo vilkinimui. Teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus taip pat yra įtvirtinta kaip skatinanti šalis rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, tačiau atlikta teisės doktrinos bei teismų praktikos analizė parodė, jog ši priemonė gana retai naudojama ir teismai linkę priimti pavėluotai pateiktus įrodymus suteikiant pirmenybę išsamiam bylos išnagrinėjimui. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, jog visos įstatyme numatytos procesinės priemonės yra taikomos ne vien tik kaip sankcijos už civilinio proceso taisyklių nesilaikymą, tačiau gali būti taikomos kai siekis paskatinti šalis rūpintis greitu bylos nagrinėjimu, todėl visos šios priemonės turi būti taikomos atsargiai kiekvienoje civilinėje byloje.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. (2000). *Valstybės žinios*, 96-3016.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*. VIII-1864.
5. Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (2005). *Valstybės žinios*, Nr. X-78.
6. The American Law Institute and UNIDROIT. (2006). *ALI / UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure*. Rome: UNIDROIT.

Specialioji literatūra

7. Abramavičius, A. (2009). Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 3(117), 21-40 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1541/1480> [žiūrėta 2021 m. vasario 21 d.].
8. Averkienė, D. (2012). Procesinių terminų civiliniame procese reikšmė. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 1569-1584 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=205291> [žiūrėta 2021 m. vasario 15 d.].
9. Averkienė, D. (2015). *Procesiniai terminai: teisingo ir efektyvaus civilinio proceso prielaida*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14417/VL10%20--%20Disertacija%20--%20Dalia%20Averkiene%20%5bCC2014%5d%20--%20for%20WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta 2021 m. vasario 13 d.].
10. Baltrimas, J., Lankauskas, M. ir Šneideris, D. (2013). *Teisės į teisingą teismą užtikrinimo problemos*. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Teises_i_teisinga_teisma_uztikrinimo_problemos.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.].

11. Barakauskas, S. ir kt. (2020). *Civilinio proceso teisė*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilniaus universiteto leidykla.
12. Baublienė, D., Kavalnė, S. ir Zemlytė, E. (2018). *Veiksnių, darančių įtaką civilinės justicijos veiksmingumui, tyrimas: civilinio proceso kodekso pakeitimų atvejų analizė*. Monografija. Lietuvos teisės institutas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://teise.org/wp-content/uploads/2019/01/CJ_Veiksmingumas.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 15 d.].
13. Bereikienė, D. ir Mazur, D. (2016). Nuobaudų už piktnaudžiavimą procesu taikymo ypatumai. Mokslinių straipsnių rinkinys, *Vilnius: Mykolo Romerio universitetas*, 2016(16). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/vsvt/article/download/5697/4880> [žiūrėta 2021 m. vasario 9 d.].
14. Bitė, V. (2019). *Reikalavimo dėl privalomo teisinio atstovavimo civilinių bylų apeliaciniame procese panaikinimo poveikis civilinio proceso kokybei ir asmens teisių bei interesų gynybai. Lietuvos teisė 2019: esminiai pokyčiai*. Autorių kolektyvas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16244/2019%20Teise_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y [žiūrėta 2021 m. vasario 15 d.].
15. Brazdeikis, A. (2011). *Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1737658/datastreams/MAIN/content> [žiūrėta 2021 m. vasario 9 d.].
16. Brazdeikis, A. ir Valančius, V. (2011). Kitoks požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. *Jurisprudencija*, 18(4), 1467-1484 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://search.proquest.com/openview/b2ad2f84d794894c9deab097571a08ed/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026708> [žiūrėta 2021 m. kovo 20 d.].
17. Brazdeikis, A. ir kt. (2016a). Pasirengimo nagrinėti civilines bylas teisme įtaka bylai išnagrinėti per protingą laiką. *Teisė*. 98, 7-15 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/viewFile/9965/7973> [žiūrėta 2021 m. vasario 9 d.].
18. Brazdeikis, A. ir kt. (2016b). Asmens teisės į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką įgyvendinimo sąlygos. *Mokslo studija. Vilniaus universiteto leidykla*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.tf.vu.lt/publikacijos/asmens-teises-i-civilines-bylos-issnagrinesima-per-protinga-laika-igyvendinimo-salygos> [žiūrėta 2021 m. vasario 9 d.].
19. Collin, P. (2013). Judging and Conciliation – Differentiations and Complementarities. *Max Planck Institute for Euro-pean Legal History Research paper series*, 2013, Vol. 4. 1-14.

- [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2256508 [žiūrėta 2021 m. balandžio 5 d.]
20. Jokubauskas, R. (2019). Contra spoliatorem taikymo problemos civiliniame procese. *Jurisprudencija*, 26(2), 426-441. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/5287/4672> [žiūrėta 2021 m. kovo 03 d.].
21. Laužikas, E., Mikelėnas, V. ir Nekrošius, V. (2004). *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia.
22. Laužikas, E., Mikelėnas, V. ir Nekrošius, V. (2005). *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vilnius: Justitia.
23. Loughlin, P. ir Gerlis, S. (2004). *Civil procedure*, Second edition. London: Cavendish Publishing Limited.
24. Meilius, K. ir Jonaitis, M. (2002). Sprendimo priėmimas už akių – efektyvi proceso koncentracijos užtikrinimo priemonė. *Jurisprudencija*, 27(19), 75-84. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3619/3411> [žiūrėta 2021 m. vasario 09 d.].
25. Nekrošius, V. (2002). *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia.
26. Nekrošius, V. (2004). Šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu Lietuvos, Latvijos ir Estijos civiliniame procese. *Teisė*, 51, 73-85.
27. Nekrošius, V. (2005). Lietuvos Aukščiausio Teismo senato nutarimo „Dėl Civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ teorinė ir praktinė analizė. *Teisė*, 58, 113-124. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367154893764/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2021 m. vasario 9 d.].
28. Nekrošius, V. (2017). Profesorius E. Vaskovskis apie civilinio proceso tikslus ir principus. *Teisė*, 102, 7-15. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/10514/8870> [žiūrėta 2021 m. vasario 19 d.].
29. Nekrošius, V. (2021). Įrodymų teisėtumas kaip jų leistinumą sąlyga Lietuvos civiliniame procese. *Teisė*, 118, 8-17. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/22772/21997> [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.].
30. Savchyn, N. (2014). Judicial errors in civil proceedings: concept, causes and procedural methods of their prevention. *Jurisprudence*, 21(2), 484-505.

31. Terebeiza, Z. (2010). Įrodinėjimo našta ar pareiga. *Socialinių mokslų studijos*. t. 2(6). 299-311. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://intranet.mruni.eu/upload/iblock/70a/Terebeiza.pdf> [žiūrėta 2021 m. kovo 20 d.].
32. Kosaitytė-Čypienė, E. (2008). Įrodinėjimo Švedijos civiliniame procese bendrieji šaltiniai, bruožai ir principai. *Jurisprudencija*, 7(109), 77-84.
33. Kuconis, P. ir Nekrošius, V. (2001). *Teisėsaugos institucijos*. Antrasis leidimas. Vilnius: Justitia.
34. Valančius, V. ir kt. (2004). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. I tomas (I dalis. Bendrosios nuostatos). Vilnius: Justitia.
35. Valančius, V. ir kt. (2004). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II tomas (II-III dalys). Vilnius: Justitia.
36. Vargo, F. (1993). *The american rule on attorney fee allocation: The injured person's access to Justice*. *American University Law Review* 42. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1586&context=aulr> [žiūrėta 2021 m. vasario 9 d.].

Teismų praktika

37. EŽTT 2015 m. rugsėjo 3 d. sprendimas byloje *Bekerman prieš Lichtenšteiną* [EŽTT] Nr. 34459/10.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. nutarimas. Valstybės žinios, 16/98.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. Valstybės žinios, 102-3957.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-290-823/2020.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-279-684/2020.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-342-701/2019.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 02 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-271-916/2019.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-91-701/2019.

45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 08 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-67-969/2019.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-135-684/2019.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383-469/2018.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-350-701/2018.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 04 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-123-421/2018.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-404-969/2017.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-210-219/2017.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-78-686/2017.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-256-915/2016.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-60-687/2016.
55. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1118-516/2020.
56. Klaipėdos apygardos teismo 2020 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1056-253/2020.
57. Šiaulių apygardos teismo 2019 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-467-267/2019.
58. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. rugpjūčio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1597-258/2011.

Kiti šaltiniai

59. Aukščiausioji audito institucija. *Valstybinio audito ataskaita teismų sistema. 2020 m. birželio 22 d. Nr. VAE-5.* [interaktyvus] (modifikuota 2020-06-22). Prieiga per internetą: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2020/06/teismu_sistema_ataskaita.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 18 d.].

60. Plėtros programos valdytojas Teisingumo ministerija. *2021-2030 m. Teisingumo sistemos plėtros programos projekto pagrindimas*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-01-17). Prieiga per internetą: https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Teisingumo%20sistemas%20PP%20pagrindimas_projektas.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 18 d.]
61. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija. *Rekomendacijos dėl COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) valdymo priemonių organizuojant teismų darbą*. [interaktyvus] (modifikuota 2020-12-28). Prieiga per internetą: https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Rekomendacijos_teismams.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 18 d.].
62. European Commission. *The 2020 EU Justice Scoreboard* [interaktyvus] (modifikuota 2020-08-01). Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_en#scoreboards [žiūrėta 2021 m. vasario 20 d.].
63. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2020 metų veiklos ataskaita. [interaktyvus] (modifikuota 2021-03-01). Prieiga per internetą: <https://vgtpt.lrv.lt/lt/veikla/planavimo-dokumentai-1/veiklos-ataskaitos> [žiūrėta 2021 m. balandžio 8 d.].
64. Nacionalinė teismų administracija. *Lietuvos teismai veiklos rezultatai 2020 m.* [interaktyvus] (modifikuota 2020-03-01). Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198> [žiūrėta 2021 m. vasario 20 d.].
65. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos 2014 m. gegužės 5 d. sprendimas iškelti drausmės bylą.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias įrodinėjimą, apžvalga Nr. 51.
67. The Committee of Ministers. Recommendation o. R 84 (5) of the Committee of Ministers to Member States on the principles of civil procedure designed to improve the functioning of justice. 28 February 1984. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://dispatch.coe.int/?home=wcd.coe.int&command=com.intranet.CmdBlobGet&InstranetImag>

SANTRAUKA

Šalies pareiga rūpintis proceso skatinimu

Gintarė Jankauskaitė

Šiame magistro darbe analizuojama šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu tema, šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu sampratą bei turinį padėjo atskleisti analizuojama teisės doktrina, reikšmingi teisės aktai taip pat mokslininkų padarytos išvados doktrinoje bei teismų praktikos pateikti išaiškinimai.

Magistro darbe tiriama šalies pareigos rūpintis proceso skatinimu samprata, jos problematika, kuri atsiskleidžia nagrinėjant įvairius mokslinius šaltinius ir teismų praktiką taip pat buvo analizuojamas šios pareigos santykis su civiliniais proceso principais, tokiais kaip operatyvumo, koncentruotumo ir kitais. Antroje šio darbo dalyje buvo siekta atskleisti šalies pareigos rūpintis proceso skatinimo turinį, buvo analizuojama pasirengimo stadija, šalių atstovavimo institutas, asmens teisės į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką bei pandemijos iššūkiai, nagrinėjant visus šiuos institutus buvo padaryta išvada, jog visų šių institutų bendras tikslas yra išnagrinėti bylą kuo operatyviau bei greičiau, skatinti šalis rūpintis bylos nagrinėjimu bei sąmoningai nevilkinti bylos, kadangi šalis turi pareigą sąžiningai naudotis procesinėmis teisėmis, todėl įstatymų leidėjo tikslas suregulmentuoti įstatymus taip, jog būtų tinkamai įvykdyti civilinio proceso tikslai. Paskutinėje darbo dalyje buvo analizuojami kokie teisiniai padariniai gali kilti nesilaikius šios pareigos civiliniame procese dalyvaujantiems dalyviams, šioje dalyje buvo išskiriamos trys procesinės priemonės: bauda, sprendimas už akių bei teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus. Pažymėtina, jog šios procesinės priemonės taikomos ne tik tuomet, kai teismas konstatuoja, jog buvo nustatytas teisės pažeidimas, tačiau šiomis procesinėmis priemonėmis stengiamasi skatinti procese dalyvaujančias šalis rūpintis bylos nagrinėjimu, šias priemones būtina numatyti siekiant apsaugoti šalis nuo piktnaudžiavimo.

SUMMARY

The Party's Duty to Provide the Encouragement of the Procedure

Gintarė Jankauskaitė

The topic of this master's thesis is a party's duty to provide the encouragement of the procedure. The concept and content of the party's duty to provide the encouragement of the procedure are most revealed through legal doctrine, significant legal acts as well as through case law interpretations.

Moreover, the master's thesis analyses the concept of the party's duty to provide the encouragement of the procedure, its problems, which are revealed by examining various scientific sources and case law, also there was analysed the relationship of this duty with civil principles of the efficiency, concentration and others. The second part of this work discusses the content of the party's duty to provide the encouragement of the procedure, preparatory stage of civil proceedings, the institute of parties' representation, the right to civil proceedings within a reasonable time and the challenges of the pandemic. The analysis of various sources reveals that the main aim is to encourage the parties to ensure the proper examination of the case, also to ensure prevention of abuse of civil proceedings. Hence parties have a duty to exercise procedural rights in good faith, therefore the aim of the legislator is to regulate the laws in such way that the objectives of civil proceedings will be properly fulfilled. The last part of this work analyses the procedural consequences of a failure to carry out this duty for all participants in civil proceedings, and in this part three procedural measures were distinguished: a fine, a judgment in default and the court's right to refuse to accept late evidences. In addition, it should be noted that these procedural measures can be applied not only when a court finds that an infringement has been established, however there are also seeking to encourage the parties to ensure the proper proceedings, therefore it is necessary to make available measures to protect parties against abusive.